

Tweede Nederlandse SDG-rapportage

Nederland ontwikkelt duurzaam

Mei 2018

Inhoudsopgave

DEEL A. GEMEENSCHAPPELIJK RELAAS	4
1. De afgelopen 12 maanden	4
2. Hoe staat Nederland ervoor?	5
3. Verdere implementatiestappen	7
DEEL B. RIJKSOVERHEID	16
1. Investeren voor iedereen	16
2. Zekerheid en kansen in een nieuwe economie	18
3. Nederland wordt duurzaam	20
4. Nederland in de wereld	24
DEEL C. DECENTRALE OVERHEDEN	29
1. Sociaal domein	29
2. Fysiek domein	30
DEEL D. BEDRIJFSLEVEN	35
1. SDGs maken veel positieve energie los	35
2. Vijf opvallende punten	36
3. Extra inzet ten behoeve van klimaat	40
4. Aanbevelingen voor de toekomst	41
DEEL E. MAATSCHAPPELIJK MIDDENVELD	42
1. Inleiding	42
2. Het maatschappelijk middenveld en de SDGs	42
3. Enkele inspirerende voorbeelden	43
4. Stand van zaken SDGs	44
5. Nederland en de SDGs	44
DEEL F. KENNISINSTELLINGEN	46
1. Hoe dragen kennisinstellingen bij aan de SDGs?	46
2. Naar een agenda voor de SDGs en kennisinstellingen	49
DEEL G. JONGEREN EN KINDEREN	51
1. Jongeren over de SDGs: blik op 2030	51
2. Ongelijkheid	53
3. Klimaat en energie	54
4. Educatie	55
5. Nederland als voorloper	56

DEEL A. GEMEENSCHAPPELIJK RELAAS

Gezamenlijk opgesteld door de Rijksoverheid, de VNG namens de decentrale overheden, Verbond van Nederlandse Ondernemingen-Nederlands Christelijk Werkgeversverbond (VNO-NCW), Midden- en Kleinbedrijf Nederland (MKB-Nederland) en Global Compact Netwerk Nederland voor het bedrijfsleven, Partos en IUCN Nederland voor het maatschappelijke middenveld, NWO-WOTRO voor de kennisinstellingen en de NJR voor de jongeren en kinderen.

1. De afgelopen 12 maanden

De bovengenoemde partijen zien de Duurzame Ontwikkelingsdoelen (SDGs) als alomvattende doelen met een gemeenschappelijke stip op de horizon, waarbij de ambitieuze invulling er voor zorgt dat niemand achterblijft. Alle lidstaten van de VN en vele private partijen hebben zich gecommitteerd om ze te halen. De SDGs bewerkstelligen onderling maximale synergie omdat ze ondeelbaar zijn. Zo wordt voorkomen dat het behalen van het ene doel (bijvoorbeeld voedselzekerheid, SDG 2) ten koste gaat van het andere (bijvoorbeeld behoud van tropische regenwouden, SDG 15).

Partijen hebben de SDGs vanaf het begin verwelkomd als unieke kans om hun lopende activiteiten in het veel bredere kader van de 17 SDGs te plaatsen en een versnelling aan te brengen om ambitieuze duurzame doelen te halen. Zij willen de op zich al goede totaalscores van Nederland verbeteren en samenwerken aan de forse uitdagingen in Nederland en internationaal. Zij werken samen in partnerschappen en trekken daarmee internationale belangstelling.

De Eerste Nederlandse SDG-rapportage had vooral het karakter van een inventarisatie. Partijen hadden - op een paar vroege uitzonderingen na - geen activiteiten die specifiek gericht waren op de implementatie van de SDGs. Zij hadden wel veel lopende activiteiten die bij nadere beschouwing als zodanig konden worden gezien. Dit overzicht vormt een goede basis om te kijken welke voortgang er sindsdien is geboekt en welke initiatieven in de maak zijn om verder te werken aan de SDGs.

In 2017 hebben partijen zich opnieuw ingezet om duurzame ontwikkeling in Nederland en wereldwijd naar een hoger plan te tillen, zowel door middel van het uitvoeren van programma's en projecten, als door middel van beleidsbeïnvloeding, campagnes en activiteiten om de bekendheid van de SDGs te vergroten. Het afgelopen jaar is hierop voortgang geboekt. Steeds meer organisaties geven aan de SDGs te kennen en ook te verwelkomen. De SDGs worden steeds vaker gezien als een eigen programma in plaats van een opgelegde VN-agenda. De SDGs staan steeds vaker expliciet vermeld in de missie van een organisatie en maken onderdeel uit van de strategie op middellange termijn. Bovendien komen de SDGs beter tot uitdrukking in concrete acties en steeds completer en transparanter in jaarverslagen van bedrijven, organisaties en overheden.

De bekendheid met de SDGs verschilt per organisatie. Grote spelers als multinationale ondernemingen en financiële instellingen (banken, verzekeraars, pensioenfondsen) voegen zich bij de kopgroep voor SDG-implementatie. Bij het midden- en kleinbedrijf (MKB) is ook veel initiatief zichtbaar en nemen met name brancheorganisaties het voortouw. Maar het MKB is dermate groot dat er ook nog de nodige onbekendheid is. Ontwikkelingsorganisaties gebruiken de SDGs steeds meer, maar de zogenaamde 'groene' organisaties, of organisaties die niet direct op thema's gerelateerd aan duurzaamheid werkzaam zijn, zijn minder bekend met de doelen. Aan de door de VNG gelanceerde Global Goals Campagne doen ongeveer 60 gemeenten actief mee.

2. Hoe staat Nederland ervoor?

Met het uitkomen van de tweede SDG-meting van het [CBS](#) en rapporten van andere instellingen zoals de [OESO](#), [Eurostat](#) en [SDSN/Bertelsmann](#) ontstaat een beeld hoe Nederland ervoor staat.

Het CBS schetst een globaal beeld van de positie van Nederland in de Europese Unie. Nederland staat op een hoge plaats in de rangorde op een aantal terreinen, zoals het bruto binnenlandse product per persoon, het vertrouwen in instituties en de toegankelijkheid van het openbaar vervoer. Andere terreinen bieden voor Nederland een uitdaging, zoals het verhogen van het aandeel duurzame energie en het aantal vrouwen in managementfuncties.

Het CBS richt zich voor de meting geheel op de door de VN vastgestelde indicatoren. Deze zijn niet altijd van toepassing of toepasbaar op de Nederlandse situatie. Het CBS heeft het afgelopen jaar 51 procent van de indicatoren kunnen toetsen, ten opzichte van 37 procent vorig jaar. Niet alle data waren al beschikbaar voor 2017 en daarmee tonen sommige indicatoren de situatie in 2016. Het is belangrijk om het beeld voor Nederland zo compleet mogelijk te maken, uitgaande van de schatting dat een kwart van de indicatoren minder of geen relevantie heeft voor Nederland, vanwege de geografische eigenschappen van een land (bijvoorbeeld biodiversiteit in hooggebergte) of omdat ze omschreven zijn als mondiaal doel. Het is van belang nu deze kanttekening te plaatsen en de volgende keer na te gaan welke aanvulling mogelijk is.

Er bestaat grote overlap tussen de CBS-publicaties over respectievelijk de SDGs en de Monitor Brede Welvaart. Het kabinet gaat samen met het CBS verkennen hoe de twee publicaties kunnen worden geïntegreerd, waarbij de wens van het kabinet is dat in 2019 te doen. Verder kunnen ook de aanbiedingsbrief van de jaarlijkse Nederlandse SDGrapportage en de reactie op de Monitor Brede Welvaart gecombineerd worden ten behoeve van Verantwoordingsdag.

Van een deel van de 51 procent gedekte indicatoren heeft het CBS gegevens van de eerste en tweede meting naast elkaar kunnen zetten en op grond daarvan kunnen duiden of de richting van de verandering positief of negatief is. Deze gegevens illustreren dat de indicatoren in meerderheid een soms kleine maar gunstige ontwikkeling laten zien, vooral eerlijk werk en economische groei (SDG 8), verantwoorde consumptie en productie (SDG 12) en vrede, justitie en sterke publieke diensten (SDG 16). Bij armoede (SDG 1) en ongelijkheid (SDG 10) domineert het aantal indicatoren dat een negatieve ontwikkeling

signaleert. Op basis van de CBS-meting is het echter lastig in te schatten welke bevolkingsgroepen achterblijven. Om dit te verbeteren is disaggregatie van data nodig.

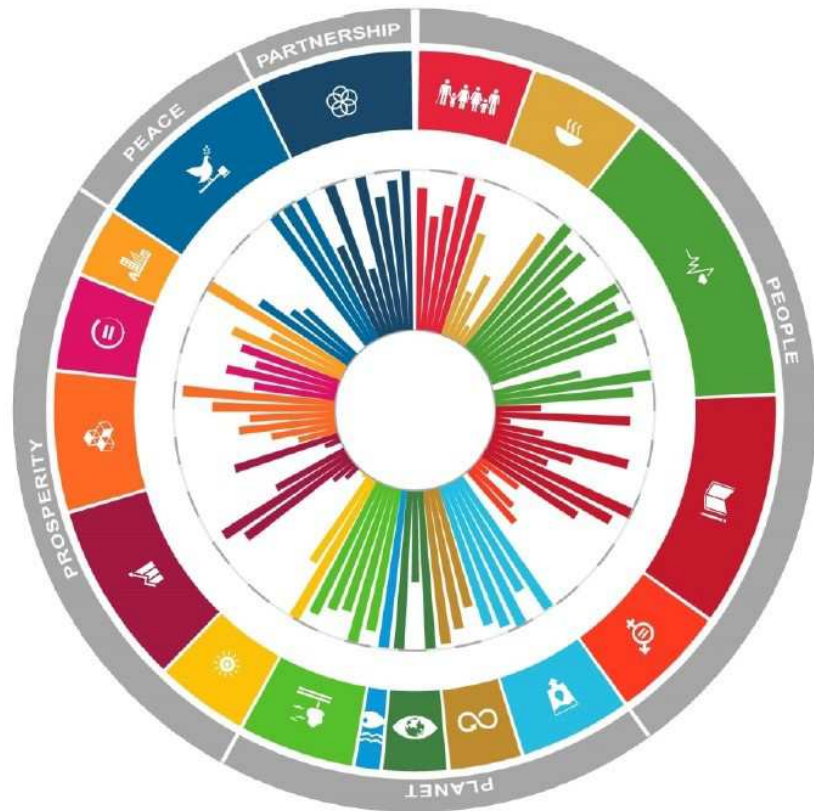
In de samenvattende tabel aan het eind van dit deel wordt de meting van het CBS per SDG verwoord.

Momenteel zijn er geen werkzaamheden op het gebied van SDGs opgezet voor de openbare lichamen Bonaire, Saba en Sint Eustatius waardoor zij een achterstand hebben op Nederlandse gemeenten qua implementatie van de SDGs. Het CBS-kantoor op Bonaire werkt aan een inventarisatie van beschikbare SDG-indicatoren onder de vlag van het recent opgerichte Dutch Caribbean Statistical System (DCSS), een samenwerkingsverband tussen de statistische bureaus van Aruba, Curaçao, Sint-Maarten en Nederland. Dit startpunt geeft inzicht in de beschikbaarheid van de te monitoren SDG-indicatoren in het Caribisch deel van het Koninkrijk. Daarnaast biedt een dergelijke self-assessment de eilanden de mogelijkheid om SDG-beleidsprioriteiten te kunnen stellen. De openbare lichamen worden langs deze weg handvatten aangereikt voor het maken van een inhaalslag.

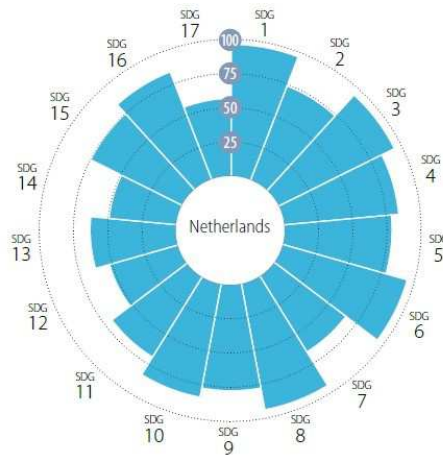
De **OESO** publiceerde juni 2016 en juni 2017 een rapport “Measuring distance to the SDG targets”. Zoals de titel al zegt, werd niet alleen gekeken naar de situatie in het betrokken jaar, maar ook naar de afstand tot de in 2030 te bereiken (sub)doelen. In 2016 werd de helft van de subdoelen bekeken, in 2017 steeg dat aantal subdoelen. Er wordt gewerkt met de VN-indicatoren. De Nederlandse startpositie werd in 2016 in OESO-verband als “very good” beoordeeld. Volgens het 2017-rapport heeft Nederland 19 van de 169 subdoelen al bereikt en is in de meeste gebieden de overblijvende afstand tot het doel in 2030 klein, vooral bij de vijf groene SDGs 6, 12, 13, 14 en 15 en bij partnerschappen (SDG 17). Ook de vijf sociale SDGs 1, 2, 3, 4 en 5 scoren goed, met uitzondering van duurzame landbouw (SDG 2) en gender (SDG 5). De vijf economische SDGs 7, 8, 9, 10 en 11 en vrede, justitie en sterke instellingen (SDG 16) scoren gemiddeld.

Goals

- 1: Poverty
- 2: Food
- 3: Health
- 4: Education
- 5: Gender Equality
- 6: Water
- 7: Energy
- 8: Economy
- 9: Infrastructure
- 10: Inequality
- 11: Cities
- 12: Sustainable Production
- 13: Climate
- 14: Oceans
- 15: Biodiversity
- 16: Institutions
- 17: Implementation

Het **Sustainable Development Solutions Network** en de **Bertelsmann Stiftung** publiceren gezamenlijk de “SDG Index & Dashboard”. Van de 149 onderzochte landen stond Nederland in 2016 nog op de 8ste plaats. In 2017 bevond Nederland zich op de 13de plaats. Dit komt voor een deel omdat in de laatste versie een nieuwe indicator werd toegevoegd: “spillover”. Hiermee wordt de voetafdruk van import uit ontwikkelingslanden voor consumptie hier bedoeld. Voor de interpretatie van deze gegevens geeft het CBS in zijn rapport aan dat aanvullende analyse nodig is, om een beter beeld te krijgen van de exacte samenstelling van deze invoer.

De Nationale Monitor Duurzame Gemeenten is in september 2017 voor de vierde keer opgesteld door **Telos** van de Universiteit Tilburg. Voor het eerst heeft Telos ook naar de SDGs gekeken, waardoor vooral sociale doelen zijn toegevoegd. In deel C wordt hier nader op ingegaan.

3. Verdere implementatiestappen

Vorig jaar hebben de partijen een totaalbeeld van hun activiteiten ter implementatie van de SDGs geschetst. Deze rapportage zal daarom alleen de nieuwe activiteiten beschrijven. Daarmee geeft het geen volledig beeld van alles wat er voor de SDGs al is ingezet. In dit deel worden enkele gezamenlijke activiteiten beschreven die komende tijd ondernomen worden en die bijdragen aan het behalen van de SDGs.

3.1 Omgevingsbeleid

In de Omgevingswet komen alle fysieke aspecten van duurzaamheid samen. Rijk, provincies en gemeenten dienen samen met alle belanghebbende partijen integrale omgevingsvisies op te stellen voor hun grondgebied. De Nationale Omgevingsvisie (NOVI), die in 2019 klaar zal zijn, wordt op rijksniveau de strategische langetermijnvisie op de ontwikkeling van de gehele fysieke leefomgeving.

De Startnota voor de NOVI uit 2017 erkent de grote duurzame ontwikkelingsopgave waar Nederland en de wereld voor staan: naar een duurzame en concurrerende economie, naar een klimaatbestendige en klimaatneutrale samenleving, naar een toekomstbestendige en bereikbare woon- en werkomgeving en naar een waardevolle leefomgeving. Daarbij wordt uitgegaan van een breed welvaartsbegrip (zowel economische, sociale als ecologische ontwikkeling) en wordt rekening gehouden met de impact van ons handelen op 'later' en 'elders'. Deze uitgangspunten sluiten volledig aan bij de SDGs. In de NOVI worden de keuzes vastgelegd die op nationaal niveau worden gemaakt over de uiteenlopende belangen die claims leggen op de fysieke leefomgeving.

De provincies en veel gemeenten bereiden zich actief voor op het in werking treden van de wet. In 2017 hebben twee provincies, twee regio's en acht gemeenten deelgenomen aan pilots in het kader van het programma 'Aan de slag met de omgevingswet'. Er wordt gestreefd naar een samenhangende visie op de leefomgeving, die nauw is verbonden met

maatschappelijke opgaven als de energietransitie en gezondheid: opgaven die zowel het fysieke als sociale domein raken. Dé grote uitdaging is dan ook het over sectorale en “domein”-grenzen heen werken. De NOVI en de decentrale omgevingsvisies zijn belangrijke instrumenten om invulling te geven aan de realisatie van de “fysieke” SDGs 6, 7, 8, 9, 11, 12, 13, 14 en 15, maar hebben even goed sterke raakvlakken met sociale dimensies als gezondheid en sociale cohesie, en met bestuurlijke aspecten als participatie.

3.2 Inkopen en aanbesteden

In Nederland wordt jaarlijks voor meer dan € 510 mld. aan goederen en diensten ingekocht, waarvan circa € 70 mld. aan publieke middelen. Zowel bij Nederlandse bedrijven als overheden is de aandacht voor Maatschappelijk Verantwoord Inkopen (MVI) toegenomen. Zo heeft het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat het manifest maatschappelijk verantwoord inkopen (Manifest MVI) geïnitieerd en samen met meer dan 150 overheidsorganisaties ondertekend. Daarmee moet de effectiviteit en de impact van MVI worden vergroot. Na ondertekening is er door meer dan 50 organisaties een actieplan MVI gepubliceerd in 2017.

Voor 2018 zal hiermee worden doorgegaan maar zullen tevens vervolgacties MVI worden ondernomen. Denk daarbij aan het aanjagen om SDGs in het inkoopbeleid op te nemen, extra inzet Rijksoverheid van MVI voor CO₂ reductie en circulariteit, rapportage benchmark/monitor en zelfevaluatietool enz. De SDGs zijn daarmee ook voor inkopend Nederland leidend.

Nederland heeft afgelopen jaren een leidende rol gespeeld bij de totstandkoming van de internationale richtlijn ISO 20400 Sustainable Procurement met daarin geadopteerd zowel de SDGs als de MVI-werkwijze volgens de NEVI Dutch Wheel©. Daarmee is het Nederlandse duurzame inkoopproces ook een wereldwijde duurzame praktische inkoopaanpak geworden.

Halverwege 2017 is er gestart met de ontwikkeling van een pakket aan (digitale) tools om verankering en resultaten aan te kunnen tonen. Dat pakket bestaat uit (1) Een tool om de verankering van MVI in de organisatie te meten conform ISO 20400, (2) Vernieuwde criteria met ambitieniveaus, (3) Onderzoek door RIVM, methodiek voor impactmeting en (4) De zelfevaluatietool specifiek voor overheidsopdrachten. In de loop van 2018 komen de meeste onderdelen van dit pakket beschikbaar.

Concrete voorbeelden:

- Inkoop gerecycled bedmateriaal en vermindering 75% uitstoot CO₂;
- Circulair vergaderpaviljoen: hergebruik grondstoffen, 400 ton minder CO₂ uitstoot;
- Social Enterprise die staat voor eerlijke cacao (slaafvrij);
- Circulaire bedrijfskleding en meubilair Rijksoverheid;
- Meer dan 300 gemeenten passen Social Return toe bij aanbesteden.

3.3 Jaarverslagen

Alle betrokken partijen zijn bezig hun jaarverslagen niet louter financieel in te vullen. Daarbij is het selecteren van de juiste indicatoren voor het meten van positieve impact een uitdaging. De mondiale SDG-indicatoren die door de VN en het CBS worden gebruikt voor

voortgangsmetingen lenen zich minder goed voor meting op het niveau van afzonderlijke bedrijven en overheden. Daarom hebben (groepen van) bedrijven, consultants, gemeenten en ministeries eigen relevante en meetbare indicatoren ontwikkeld. Deze indicatorensets zijn vaak niet zo alomvattend als de SDGs (bijv. alleen sociale of natuurlijke indicatoren), minder ambitieus dan de SDGs (bijv. MVO-indicatoren) en/of onvoldoende op elkaar afgestemd. Met betrokkenen wordt gewerkt aan een convergentie van deze indicatorensets, waarbij ook de activiteiten in Europa en de rest van de wereld op het gebied van dataverzameling worden meegenomen.

In zijn brief van 13 september 2017 suggereert de Algemene Rekenkamer een rol voor iedere minister in de begrotings- en verantwoordingscycli (in de beleidsagenda de relevante SDGs noemen, bij de relevante beleidsartikelen instrumenten en begrotingsmiddelen noemen en verantwoording in het departementale jaarverslag). Het kabinet geeft de voorkeur aan de onderhavige jaarlijkse gebundelde rapportage boven een versnipperde rapportage via de verschillende begrotingen.

Bij bedrijven doet zich een soortgelijk proces voor. Aparte milieurapportages aan de overheid werden in 1999 eerst gebundeld tot een Milieujaarverslag. Daarna werd de rapportering verbreed tot 'maatschappelijke verantwoord ondernemen', of nog breder, tot duurzame ontwikkeling. En sinds enkele jaren worden maatschappelijke inspanningen meegenomen in geïntegreerde, jaarlijkse Bestuursverslagen, inmiddels krachtens een in Nederlandse wetgeving omgezette EU-richtlijn.

3.4 Financiering

Voor het implementeren van de SDGs is het belangrijk de zogenaamde 'pioneering gap' in de financiering van ondernemingen te overbruggen. Deze kloof ligt tussen de eerste ideeënontwikkeling en de fase van de business case. Voor die laatste fase is er in Nederland voldoende sprake van 'impact finance' in de markt en/of via de overheid (FMO, Invest NL), maar de toevoer van projecten moet dan wel verzekerd zijn. De financiering van de 'pioneering gap' zal nog de nodige aandacht behoeven. Filantropen, particuliere organisaties en de overheden komen daartoe in beeld. Inmiddels onderzoeken zij gezamenlijk of een faciliteit in het leven kan worden geroepen.

Daarnaast wordt samen bekeken of financieringsstromen en financieringsinstrumenten meer op de SDGs gericht moeten worden om de SDGs te behalen, mede als uitvoering van de [Addis Abeba Actie Agenda](#) voor ontwikkelingsfinanciering.

Om ook meer bedrijven vanuit het midden- en kleinbedrijf in staat te stellen een verdiepingsslag te maken als het gaat om het oppakken van de kansen die de SDGs hen bieden, zullen leveranciers en afnemers, landelijke of regionale koepels, brancheorganisaties, huisbankiers, verzekeraars, accountants en/of pensioenfondsen hen hierbij kunnen faciliteren, evenals de overheid. Zo wordt bijvoorbeeld steeds vaker gekeken naar duurzaamheid bij het verstrekken van kredieten.

3.5 Partnerschappen

Partnerschappen en samenwerkingsverbanden tussen maatschappelijke partijen en de overheid en de convenanten die in werking, in onderhandeling of in voorbereiding zijn, helpen ook de SDGs te implementeren. Ook is te zien dat bij de Internationaal Maatschappelijk Verantwoord Ondernemen (IMVO) convenanten, Green/Health/City Deals en het komende Klimaatakkoord het brede werkingsgebied van de SDGs en het bereiken van de daarbij behorende ambitieuze doelen een steeds nadrukkelijker rol speelt.

3.6 Communicatie

Goede communicatie over de SDGs is van belang voor de bewustwording van het grotere publiek. Hiermee wordt draagvlak gecreëerd voor duurzame maatregelen en duurzaam gedrag. Consumenten, werknemers, studenten en kiezers zijn veelal nog onbekend met de SDGs. Met de partijen die betrokken zijn bij het SDG Charter wordt gewerkt aan een communicatieplan.

Er zijn momenteel twee websites die door een aantal partners zijn geïnitieerd en worden beheerd. www.SDGNederland.nl is met meer dan tienduizend unieke bezoekers per maand uitgegroeid tot dé plek waar toegankelijke basisinformatie over de SDGs te vinden is voor een breder publiek. De website biedt reportages, blogs en nieuwsberichten alsmede een evenementenkalender. www.SDGGateway.nl is gelanceerd omdat er vanuit het bedrijfsleven en maatschappelijk middenveld een sterke behoefte was aan een online community op het gebied van organisaties en initiatieven, die bijdragen aan de SDGs. Deze website vormt een 'LinkedIn voor de SDGs'.

3.7 Organisatie

De SDGs bestrijken alle terreinen, daarom moeten de gehele overheid, private sectoren en maatschappelijk middenveld zorgdragen voor de implementatie van de SDGs. Alle partijen doen dat vanuit hun bestaande verantwoordelijkheden, menskracht en financiën. Deze activiteiten moeten worden aangejaagd, gecoördineerd en inzichtelijk gemaakt. Vanuit de overheid is een hoge functionaris aangesteld voor de algehele coördinatie, heeft elk ministerie een focal point aangewezen en is een secretariaat voor het SDG Charter gefinancierd. VNG-International biedt vanuit de campagne gemeenten4globalgoals concrete handreikingen aan gemeenten en ondersteunt de uitwisseling van informatie.

Het netwerk van bedrijven, medeoverheden, organisaties en individuen die aan de SDGs willen werken groeit steeds verder. De initiatieven worden steeds meer gebundeld, horizontaal met platforms voor sectoren (SDG-Investing, SDG Academy, SDG impact reporting), verticaal in 17 –deels nog op te richten- SDG-allianties die aansluiten bij bestaande initiatieven (Food Initiative, Coöperatie Leren voor Morgen, Energie Commissariaat).

Het aantal ondertekenaars van het SDG Charter is sinds de oprichting verdubbeld tot meer dan 150. Er is een omgeving gecreëerd waar ondertekenaars en anderen in partnerschap kunnen werken aan de SDGs. Deze omgeving bestaat uit evenementen (bijv. de SDG Impact Summit), werkgroepen rondom specifieke vraagstukken en Solution Partnerships.

Een andere organisatievorm zijn SDG Houses. Dit zijn fysieke plekken waar de bewoners en bezoekers elkaar kunnen vinden en versterken en waar diverse activiteiten worden georganiseerd rondom de SDGs. Het Koninklijk Instituut voor de Tropen te Amsterdam heeft als eerste SDG House van Nederland met zijn 48 inwonende ondernemers een SDG community gevormd. Het Museon te Den Haag heeft de in eind 2015 gelanceerde permanente tentoonstelling met 17 paviljoens inmiddels ook als SDG House neergezet. Meer SDG Houses zijn in aantocht. Tot slot zijn er ook steeds meer burger- en lokale initiatieven rondom de SDGs; het SDG Café is daar een voorbeeld van, maar ook bijvoorbeeld het Tilburgse forum "Een wereld te winnen" en de Schooldag van de Duurzaamheid in Rheden.

Meting per SDG

SDG logo	SDG tekst	CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek) hoge score is positief; lage score is negatief
	Beëindig armoede overal en in al haar vormen	In 2016 bedroeg risico op armoede 6,8% en risico op brede armoede (incl. sociale uitsluiting) 16,7%. Nederland staat daarmee in EU op 3de plaats na Finland en Tsjechië.
	Beëindig honger, bereik voedselzekerheid en verbeterde voeding en promoot duurzame landbouw	0,8% (135.000) van de bevolking deed beroep op Voedselbank. Iets meer dan 50% heeft overgewicht, boven EU-gemiddelde. Landbouw scoort in EU het hoogst bij productievolume, maar laag bij overschot fosfor en stikstof en dus milieuvervuiling. Overschot daalt, maar nog steeds onvoldoende, Nederland heeft de 23 ^e positie van de 25 landen waarvan gegevens bekend zijn.
	Verzekeren een goede gezondheid en promoot welzijn voor alle leeftijden	Het gemiddelde aantal geconsumeerde liters alcohol per persoon neemt af. Daarin behoort Nederland tot de landen met de laagste hoeveelheden. Echter, het percentage zware drinkers is 16% onder de groep 16-30 jaar. Aandeel rokers neemt gestaag af en zit op EU-gemiddelde. Absolute aantal zelfdodingen nam afgelopen jaren toe naar EU-gemiddelde, maar relatieve stijging beperkt. Gezonde levensverwachting scoort bij vrouwen ruim onder EU-gemiddelde.
	Verzekeren gelijke toegang tot kwaliteitsvol onderwijs en bevorder levenslang leren voor iedereen	15-jarigen scoren boven EU-gemiddelde. Wiskunde 2de plaats en leesvaardigheden bovengemiddeld. Dalende trend in absolute zin wordt onderzocht door Nationaal Regieorgaan Onderwijsonderzoek. Deelname aan leven lang leren 64,1%, bovenaan in EU. Levenlanglerenkrediet is ingevoerd.
	Bereik gendergelijkheid en empowerment voor alle vrouwen en meisjes	Vrouwen hebben in vergelijking tot mannen 10% minder betaald werk, doen meer deeltijdwerk (dat in de EU de grootste omvang heeft), verdienen 5% tot 7% minder per uur en bekleden minder dan 30% van de hogere functies.
	Verzekeren toegang en duurzaam beheer van water en sanitatie voor iedereen	Toegang tot schoon en betaalbaar drinkwater en sanitatie is verzekerd. De kwaliteit van drinkwaterbronnen staat echter onder druk. Biologische waterkwaliteit verbetert, maar voldoet nog niet overal aan EU-normen.

		Voorzichtig positieve trend in gebruiksefficiency water en in waterstress.
	Verzeker toegang tot betaalbare, betrouwbare, duurzame en moderne energie voor iedereen	Toegang tot betrouwbare en betaalbare energie is goed geregeld. Aandeel hernieuwbare energie nam toe van 5,5 naar 6% (vooral wind en biomassa), maar blijft erg laag, in EU bijna helemaal onderaan. Energie intensiteit is bovengemiddeld in EU.
	Bevorder aanhoudende, inclusieve en duurzame economische groei, volledige en productieve tewerkstelling en waardig werk voor iedereen	Per inwoner hoort NL in EU-top qua bbp, grondstofproductiviteit en werkgelegenheid. Langdurige werkloosheid is gemiddeld.
	Bouw veerkrachtige infrastructuur, bevorder inclusieve en duurzame industrialisering en stimuleer innovatie	Relatief vrijwel dichtste, grootste en intensiefst gebruikte infrastructuur. In bbp is aandeel industrie relatief klein en dalend. Aandeel werktijd voor innovatie behoort NL tot subtop EU, hoog aantal octrooien per inwoner.
	Dring ongelijkheid in en tussen landen terug	Inkomensverschillen zijn relatief klein. Wat betreft discriminatiegevoelens onder de bevolking zit NL bij het EU-gemiddelde.
	Maak steden en menselijke nederzettingen inclusief, veilig, veerkrachtig en duurzaam	Relatief hoog percentage tevreden met woning, hoewel prijzen laatste jaar 7,6% stegen. In bebouwde kom is aandeel verplaatsingen per fiets en te voet groot. Uitstoot fijnstof afgenomen tot gemiddeld, middenmoter binnen EU, wel grote verschillen tussen plaatsen. Volume huishoudelijk afval p.p. afgenomen maar nog relatief veel. 35% ruimte openbaar toegankelijk.

	<p>Verzeker duurzame consumptie- en productiepatronen</p>	<p>Grondstofinput is voor binnenlandse consumptie relatief laag, maar van conjuncturele aard en hoog door productie voor export en consumptie van fossiele energie. Afalrecycling is met 82% relatief hoog bij bouw- en sloofafval en gemiddeld bij huishoudelijk en chemisch afval. Gebruik van gerecyclede grondstoffen is echter laag. Doel voedselverspilling 2009-2015 met 20% te reduceren niet gehaald.</p>
	<p>Neem dringend actie om klimaatverandering en haar impact te bestrijden</p>	<p>Qua broeikasgassen is positie binnen EU laag en uitstoot hoog. Wel daling uitstoot per inwoner en gemiddelde intensiteit.</p>
	<p>Behoud en maak duurzaam gebruik van oceanen, zeeën en maritieme hulpbronnen</p>	<p>Nog geen significante daling (plastic) strandafval. Van 81% van kust- en zeewater is biologische toestand goed; nutriënten dalend maar nog te hoog. Achteruitgang biodiversiteit a.g.v. visserij stabiliseert in kustzones en Waddenzee, maar 30% lager dan 15 jaar geleden. Hoge score met 20% beschermingsgebieden, maar implementatie beschermende maatregelen moet nog voor groot deel plaatsvinden. Dankzij vangstlimieten steeg omvang belangrijke vissoorten.</p>
	<p>Bescherm, herstel en bevorder het duurzaam gebruik van ecosystemen op het vasteland, beheer bossen en wouden duurzaam, bestrijd woestijnvorming, stop landdegradatie en draai het terug en roep het verlies aan biodiversiteit een halt toe</p>	<p>Het stikstofoverschot is hoog in EU en steeg in 2015 na dalende trend tot 2014. Omvang natuur is met 16% laag, maar van de waardevolle natuurgebieden zijn er veel aangewezen als beschermd. Het aantal hectares nieuwe natuur neemt gestaag toe. De biodiversiteitsindicator vertoont stijgende trend, maar is nog erg laag (Rode Lijst Indicator), en de trend geldt niet voor agrarisch gebied en heidelandschap.</p>

	<p>Bevorder vreedzame en inclusieve samenlevingen met het oog op duurzame ontwikkeling, verzeker toegang tot justitie voor iedereen en bouw op alle niveaus doeltreffende, verantwoordelijke en toegankelijke instellingen uit</p>	<p>Veiligheidsgevoel in eigen buurt relatief hoog. Gemiddelde score met 17,3% inwoners die zeggen slachtoffer van misdrijf te zijn, waarvan 2% met geweld. Kwart doet aangifte. Dalende trend en relatief goede score moord/doodslag en aantal gedetineerden. Middenpositie overheidsuitgaven aan veiligheid.</p>
	<p>Versterk de implementatiemiddelen en revitaliseer het wereldwijd</p>	<p>Aandeel ontwikkelingshulp onder 0,7%-norm (0,65%). Overdrachten van buitenlandse werknemers relatief hoog met dalende trend. Invoer vanuit ontwikkelingslanden is relatief hoog (analyse naar samenstelling is nodig).</p>
	<p>partnerschap voor duurzame ontwikkeling</p>	<p>De CO₂ voetafdruk is tussen 2008 en 2016 met kwart afgenomen.</p>

DEEL B. RIJKSOVERHEID

Opgesteld door de ministeries vanuit hun individuele verantwoordelijkheden en gezamenlijk voor het geheel.

Uit de eerste Nederlandse SDG-rapportage blijkt dat Nederland een goede startpositie heeft om de SDGs te behalen. Tegelijkertijd zijn er SDGs die bijzondere aandacht verdienen, zoals Gendergelijkheid (SDG 5) en Klimaat (SDG 13). In 2017 heeft de Rijksoverheid een aantal ambitieuze stappen gezet die bijdragen aan de SDGs richting 2030. Een belangrijk moment hierin was het aantreden van het kabinet Rutte III.

In het regeerakkoord vormen de SDGs de leidraad voor het gehele beleid voor Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking. Ook hier is speciale aandacht voor SDG 17 door de focus op het werken in partnerschappen met (mede)overheden, private partijen, kennisinstellingen en andere maatschappelijke actoren. Coherent beleid op andere terreinen dan hulp, waaronder belastingen en handel, is van cruciaal belang om de SDGs te behalen. (Tweede Kamer 2017-2018; 33 625 nr. 250; 28 september 2017)

Het regeerakkoord is echter op meer terreinen relevant voor de SDG implementatie. Het heeft namelijk net als de SDGs een alomvattende reikwijdte en beslaat nationale en internationale doelen, van onderwijs tot gezondheidszorg, van klimaat tot vrede, veiligheid en instituties. Met regionale deals wil het kabinet bijdragen aan de volle breedte van de duurzaamheidsagenda en aan het bevorderen van brede welvaart in Nederland. Het beleid op al deze onderdelen geeft dus een beeld van de impliciete en expliciete uitvoering van de SDGs door het kabinet.

Omdat de SDGs onderling samenhangen en beleidsvraagstukken vaak effect hebben op meerdere SDGs, is gekozen om niet per SDG verslag te doen, maar de vier hoofdthema's in het regeerakkoord te volgen. Hier volgen de belangrijkste resultaten en initiatieven van de ministeries. Verder worden de belangrijkste partnerschappen uitgelicht die in 2017 zijn ontstaan.

Het sluiten van partnerschappen is voor Nederland een vanzelfsprekende aanpak. Dit is in zichzelf een uitdrukking van SDG 17, waarin het gaat om versterking van de middelen en partnerschappen om de doelen te bereiken.

De publiek-private samenwerking in partnerschapsprogramma's in binnen- en buitenland is van belang om innovatie en private investeringen te stimuleren op terreinen waar het ondernemingsrisico hoog is en de business case pas op lange termijn gerealiseerd kan worden. In 2017 zijn consultaties gehouden met het bedrijfsleven, Ngo's en kennisinstellingen om partnerschapsprogramma's te verbeteren en geleerde lessen te implementeren.

1. Investeren voor iedereen (SDGs 3, 4, 5, 8, 11, 16, 17)

Op het gebied van zorg en onderwijs staat Nederland er in het algemeen goed voor. De Nederlandse gezondheidszorg scoort hoog in de internationale vergelijkingen, vooral op het gebied van kwaliteit en toegankelijkheid. Er is relatief weinig zorgmijding. Nederland kent een hoge geletterdheid en grote doorstroom naar hoger onderwijs en banen. Dit moet echter voor alle groepen uit de samenleving zo zijn en blijven, vanuit de SDG gedachte dat niemand achter blijft, of dit nu gaat om leeftijd, geslacht, afkomst of lichamelijke beperkingen. Cultuur is niet een specifieke SDG, maar wel heel belangrijk voor het halen van de doelen.

Ze verrijkt het individu en verbindt de samenleving. Dit versterkt de Nederlandse instituties en welvaart.

1.1 Onderwijs en cultuur

In het regeerakkoord is afgesproken dat de integrale curriculumherziening in primair en voortgezet onderwijs voortgezet wordt. Eén van de aandachtspunten daarbij is het borgen van vakinhoudelijke samenhang en van doorlopende leerlijnen.

De curriculumherziening biedt kansen om de verbondenheid van verschillende mondiale vraagstukken, zoals duurzaamheid, rechtvaardigheid en gelijkwaardigheid, in het onderwijs meer inzichtelijk maken. Daarnaast wil het kabinet de huidige burgerschapsopdracht voor het basis- en voortgezet onderwijs verduidelijken. Belangrijk aspect van het hoger onderwijs is de snel voortschrijdende internationalisering met als doel goed toegeruste jongeren op te leiden voor een mondiale arbeidsmarkt.

Per 2018 zijn de bestedingsmogelijkheden voor het volwasseneneducatiebudget dat gemeenten ontvangen verruimd, zodat ook opleidingen digitale vaardigheden kunnen worden aangeboden. In 2017 zijn voor deze opleidingen reeds eindtermen vastgesteld.

Door de verdere ontwikkeling van onderwijsondersteuning op maat kan ook een goede bijdrage worden geleverd aan de implementatie van het VN Gehandicaptenverdrag. Het kabinet wil de combinatie van passend onderwijs en zorg eenduidiger en eenvoudiger maken, zodat niemand achterblijft. Het onderzoekt op welke manier dit voor kind en ouders zo goed mogelijk kan, waaronder een betere inzet van cliëntondersteuners en onderwijszorgconsulenten.

Het kabinet gaat de fiscale aftrekpost voor scholingskosten vervangen door een instrument waarmee de middelen effectiever worden besteed. Met sociale partners en onderwijsinstellingen worden afspraken gemaakt over hun bijdrage aan “Een leven lang leren” bij de invoering van deze scholingsregeling. Er wordt ingezet op flexibilisering van het scholingsaanbod voor volwassenen, zodat het beter aansluit op de vraag.

De toenemende dynamiek op de arbeidsmarkt vraagt onder meer in het middelbaar beroepsonderwijs om een flexibele houding en nadrukkelijke samenwerking met het bedrijfsleven. Jaarlijks stelt het kabinet hiervoor € 25 mln. beschikbaar via het Regionaal Investeringsfonds mbo. Deze middelen worden door onderwijs en bedrijfsleven aangevuld tot € 75 mln. per jaar.

Cultuureducatie en de nationale canon blijven belangrijk; museum en parlementsbezoek wordt aan het school curriculum toegevoegd. Dit versterkt de Nederlandse instituties. De kennis over onze gedeelde geschiedenis, waarden en vrijheden wordt zo vergroot.

Daarom is in 2017/2018 meer geld vrijgemaakt voor cultuur (Tweede Kamer 2017-2018; 32820 nr. 221; 12 maart 2018). Dit is om het aanbod te verbreden, om voor continuïteit te zorgen voor topinstellingen, voor vernieuwing en talentontwikkeling, om het culturele aanbod breed en beter toegankelijk maken in het hele land alsmede voor behoud en ontwikkeling van volkscultuur.

1.2 Zorg en emancipatie

De Rijksoverheid wil een Preventieakkoord voor roken afsluiten met onder meer patiëntenorganisaties, zorgaanbieders, zorgverzekeraars, gemeenten, sportverenigingen en

sportbonden, bedrijven en maatschappelijke organisaties om te komen tot een rookvrije generatie. Naast aandacht voor roken en overgewicht zal ook aandacht worden geschonken aan het terugdringen van problematisch alcoholgebruik.

Daarnaast is de Rijksoverheid van plan een Sportakkoord af te sluiten tussen sportbonden, sportclubs, overheid en bedrijfsleven. Het doel is om de organisatie en financiën van de sport toekomstbestendig te maken. Daar hoort ook diversiteit in de samenstelling van sportbonden bij, net zoals de ontwikkeling van open sportclubs in wijken en een laagdrempelige toegang voor kinderen.

Gendergelijkheid is een door het CBS geïdentificeerde uitdaging voor Nederland. Het emancipatiebeleid richt zich onder meer op het wegnemen van achterstanden van meisjes en vrouwen. De Minister van Emancipatie legt de focus op drie samenhangende thema's: arbeidsmarkt, sociale veiligheid en acceptatie, en genderdiversiteit en gelijke behandeling. (Zie ook Emancipatienota 2018-2021: Principes in praktijk. Kst-30420-270). Het kabinet houdt strikt de vinger aan de pols door middel van onder meer de Emancipatiemonitor, de LHBT-monitor en de Monitor Wet bestuur en toezicht.

Het kabinet streeft naar gelijkheid tussen mannen en vrouwen op het gebied van arbeid en inkomen. Hierbij ligt speciale focus op financiële onafhankelijkheid van vrouwen, betere doorstroming van vrouwen naar hogere functies en het bestrijden van de loonkloof tussen mannen en vrouwen.

Verder is het kabinet in het regeerakkoord voornemens om de volgende maatregelen te nemen om de arbeidsdeelname van vrouwen zowel in personen als in uren te vergroten, en om te komen tot een gelijkere verdeling van arbeid en zorg over mannen en vrouwen. Zo is er het voornemen om partners vanaf 2019 vijf dagen betaald kraamverlof te geven. Tevens krijgen zij dan vanaf juli 2020 recht op vijf weken aanvullend kraamverlof tegen een uitkering van 70 procent van hun salaris. En het kabinet wil dat er 250 mln. in kinderopvangtoeslag wordt geïnvesteerd.

Vrouwen en LHBTI-persoonen worden vaker dan anderen geconfronteerd met (seksueel) geweld en sociale onveiligheid, zowel in de openbare ruimte als thuis, op school, op het werk, in de zorg en in de sport. Daarom wordt de focus gelegd op minder intimidatie en geweld tegen vrouwen en meer sociale acceptatie en sociale veiligheid voor LHBTI-persoonen.

Daarnaast zet het kabinet sterker in op preventie van onbedoelde zwangerschappen en ondersteuning aan onbedoeld zwangere vrouwen in Nederland en vormt Seksuele en Reproductieve Gezondheid en Rechten (SRGR) ook een speerpunt voor de buitenlandagenda.

2. Zekerheid en kansen in een nieuwe economie (SDGs 1, 8, 9, 10, 11, 17) Het bbp per hoofd van de bevolking is relatief hoog in Nederland. Deze sterke positie heeft Nederland onder andere te danken aan goede instituties, goede infrastructuur en ligging en een goed opgeleide bevolking. De Rijksoverheid draagt bij aan een aanhoudende inclusieve en duurzame economische groei door de bevordering van onderzoek, ontwikkeling en ondernemerschap. De recent ontwikkelde Monitor Brede Welvaart van het CBS plaatst de economische indicatoren in een bredere context van duurzame welvaart. In algemene zin streeft Nederland naar goed werk en kansen voor iedereen.

2.1 Arbeidsmarkt en sociale zekerheid

Het kabinet zet stevig in op de aanpak van schuldenproblematiek. Hiervoor presenteert het in 2018 een plan aan de Kamer. Binnen het armoedebeleid is er specifieke aandacht voor kinderen in armoede. In 2017 is er structureel € 100 mln. beschikbaar gesteld voor het geven van kansen aan kinderen in armoede. Deze middelen zijn gericht op het laten meedoen van kinderen aan sport en cultuur, ongeacht de financiële situatie van de ouders.

Bovenop deze middelen komt € 80 mln. extra in de komende drie jaar voor het voorkomen van schulden en de bestrijding van armoede, in het bijzonder onder kinderen. In april 2018 is de kabinetsreactie op de adviezen van de SER en Kinderombudsman rondom kinderarmoede verzonden.

Werk is een belangrijke weg uit de armoede. Om werk meer te laten lonen gaan lasten op arbeid omlaag. Het kabinet gaat in gesprek met gemeenten over het lokaal beleid om de armoedeval te verkleinen. Mensen zouden er echt op vooruit moeten gaan als ze van de bijstand uitstromen naar werk. Binnen de groep werkenden met een laag inkomen zijn ZZP'ers een kwetsbare groep. Daarom gaan we hen betere bescherming bieden tegen schijnconstructies. Ook is er door een integrale aanpak op decentraal niveau een meer effectieve, efficiënte en duurzame bestrijding van armoede en schulden. Daarnaast wordt met het programma 'Verdere Integratie op de Arbeidsmarkt' blijvend de arbeidsmarktpositie van Nederlanders met een niet-westerse migratieachtergrond en asielstatushouders verbeterd.

Bij het ontwikkelen van fatsoenlijk werk voor iedereen hoort het tegengaan van mensenhandel. In 2017 is met de extra 1 miljoen euro voor de aanpak van mensenhandel een lespakket ontwikkeld om alle eerstelijns politiemedewerkers te trainen in het herkennen van signalen van mensenhandel. Daarnaast zijn er met dit geld begin 2017 negentien extra onderzoekers opgeleid tot gespecialiseerd mensenhandelresearcher. Ook is er extra analysecapaciteit aangesteld bij het Expertisecentrum Mensenhandel en Mensensmokkel.

Op 1 januari 2018 is daarnaast de operationele pilot multidisciplinaire advisering slachtofferschap mensenhandel gestart. In deze pilot wordt geëxperimenteerd met een procedure die eraan bij moet dragen dat slachtoffers waarbij het slachtofferschap niet vastgesteld kon worden in het strafrechtelijke traject, sneller de juiste erkenning en ondersteuning krijgen.

2.2 Economie, innovatie en vestigingsklimaat

Een aantal duurzame maatregelen wordt genomen door de aanpassing van het belastingstelsel. De belastingdruk gaat gemiddeld omlaag en verschuift van inkomen naar consumptie. Belastingontwijking wordt aangepakt. Er komt een CO₂-minimumprijs en een heffing op energie, op het storten en verbranden van afval en op termijn op vliegen.

Nederland heeft in 2017 de vierde positie gehandhaafd in de mondiale concurrentieranglijst (The Global Competitiveness Index) van World Economic Forum. Daarnaast heeft Nederland in 2017 een vierde positie binnen de EU bereikt op de ranglijst van het Innovation Union Scoreboard van de Europese Commissie. Nederland is hiermee een plaats gestegen ten opzichte van de vijfde positie op de ranglijst in 2016. Deze lijst vergelijkt de nationale innovatiesystemen van de verschillende Europese landen en de omliggende regio.

Het kabinet zet in op onderzoek en innovatie in Nederland. Het budget voor fundamenteel onderzoek wordt stapsgewijs verhoogd, tot een structurele intensivering van jaarlijks € 200 mln. vanaf 2020. Eenzelfde intensivering vindt plaats op het budget voor toegepast onderzoek en innovatie. Aanvullend hierop wordt tweemaal € 50 mln. beschikbaar gesteld voor de onderzoeksinfrastructuur.

De overheid gaat als *'launching customer'* innovatie aanjagen door meer gebruik te maken van de Small Business Innovation Research regeling (SBIR), bijvoorbeeld vanuit Defensie en Rijkswaterstaat. Het midden- en kleinbedrijf (MKB) krijgt een krachtiger rol in het innovatiebeleid. Hiertoe worden de regelingen MKB Innovatiestimulering Regio en Topsectoren (MIT) en Innovatiekrediet uitgebreid.

Het topsectorenbeleid, gericht op samenwerking van bedrijfsleven, kennisinstellingen en overheid wordt sterker gefocust op de economische kansen die de volgende drie grote maatschappelijke thema's bieden: energietransitie/duurzaamheid, landbouw/water/voedsel en quantum/hightech/nano/fotonica. In 2017 presenteerden de topsectoren Energie, Chemie en High Tech Systemen en Materialen (HTSM) een gezamenlijke visie op de CO₂-neutrale samenleving in 2050: Elektrochemische Conversie en Materialen (ECCM). Deze visie zal uitgebouwd worden tot een missie gedreven programma.

Mondiale maatschappelijke uitdagingen bepalen mede het beleid voor topsectoren en economische diplomatie. In 2017 kenden alle economische missies een SDG-component. Een tweetal missies (naar Indonesië en Brazilië) richtte zich volledig op de SDGs. Inzet op de SDGs is er ook met de nieuwe brandingsstrategie, *Holland Branding*. Het accent ligt daarbij op kennisdelen en samenwerken.

Daarnaast zet het kabinet de oprichting van een Nederlandse financierings- en ontwikkelingsinstelling, InvestNL, door en stelt het daarbij € 2,5 mld. beschikbaar als eigen vermogen.

Een open handels- en vestigingsklimaat is belangrijk voor Nederlandse welvaart. Naast het vergroten van de vrijhandelsruimte, is het van belang handel te relateren aan andere SDGs, zodat handel werkelijk duurzame ontwikkeling voor alle partijen betekent. Nederland richtte daarom in 2017 samen met de OESO het *Network of Open Economies and Inclusive Societies* op. Een belangrijk aandachtspunt van dit initiatief is duurzame en eerlijke handel en dito handelssysteem. Nederland brengt de noodzaak van een open en inclusieve aanpak in de praktijk, door via het zogeheten Breed Handelsberaad belangengroepen mee te laten praten over het handels- en investeringsbeleid.

3. Nederland wordt duurzaam (SDGs 2, 3, 6, 7, 11, 12, 13, 14, 15, 17)

We staan op veel terreinen er goed voor, maar Nederland heeft ook huiswerk. Gezonde ecosystemen liggen aan de basis van andere duurzame ontwikkelingsdoelen, zoals schoon water, schone lucht, een prettige leefomgeving en voedselproductie. Echter, het natuurlijk systeem als geheel blijft druk ondervinden vanuit de landbouw, het verkeer, de industrie, en de hoge bevolkingsdichtheid.

Dat blijkt uit verschillende rapportages, onder andere over de Nederlandse duurzame landbouw, milieu en energiehuishouding. Op deze onderwerpen is dan ook veel activiteit te

melden, zoals het Rijksbrede programma voor Circulaire Economie (2016) en het Grondstoffenakkoord (2017), de Klimaatwet en het Klimaatakkoord. Eind 2016 stelde het kabinet een nieuwe Nationale klimaatadaptatiestrategie (NAS) vast. In het regeerakkoord is opgenomen dat in een bestuursakkoord met decentrale overheden afspraken worden gemaakt over klimaatadaptatie.

3.1 Klimaat en Energie

Het kabinet heeft in het regeerakkoord een Klimaatakkoord aangekondigd om de uitstoot van broeikasgassen met 49 procent te beperken in 2030. In Europa neemt het kabinet het voortouw om de reductiedoelstelling voor 2030 te verhogen naar 55 procent, waarbij nadrukkelijk de samenwerking wordt gezocht met gelijkgezinde Noordwest-Europese landen.

Om de reductie te realiseren, zijn de indicatieve, sectorale opgaven uit het regeerakkoord en de bestaande afspraken uit het Energieakkoord het uitgangspunt. Uit de Nationale Verkenning 2017 bleek dat twee van de vijf doelen momenteel nog niet gehaald worden, namelijk het doel van 14 procent hernieuwbare energie in 2020 en het energiebesparingsdoel van 100 petajoule extra in 2020. Daar moet extra op worden ingezet.

Naar verwachting zal een groot deel (met het oog op kostenefficiëntie) in de industrie gerealiseerd worden. Het Klimaatakkoord zal per sector (gebouwde omgeving, mobiliteit, landbouw en landgebruik, elektriciteit en industrie) afspraken bevatten over de manier waarop de partijen gezamenlijk de reductiedoelstellingen per sector en als geheel gaan halen. Tevens is in het regeerakkoord aangegeven dat de hoofdlijnen van de afspraken op het terrein van klimaat en energie worden verankerd in een Klimaatwet.

Door ratificatie van het Klimaatakkoord van Parijs, committeert Nederland zich aan het sterk reduceren van CO₂-emissies in alle domeinen (waaronder mobiliteit, industrie, landbouw & landgebruik, elektriciteit, en gebouwde omgeving).

3.2 Duurzame mobiliteit

Het Programma Duurzame Mobiliteit van het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat zal afspraken maken met de mobiliteitssector om de CO₂-emissies door mobiliteit te reduceren tot maximaal 25 Megaton in 2030. Dit is onderdeel van het Klimaatakkoord dat in 2018 moet worden afgerond.

3.3 Duurzame verstedelijking en wonen

Het kabinet heeft het aanjagen van de woningbouw prioriteit gemaakt. De overheid maakt in 2018 met decentrale overheden, woningcorporaties en andere stakeholders afspraken over verduurzaming van de gebouwde omgeving, zoals de energieprestatie en aardgasvrij maken van gebouwen.

Met Agenda Stad hebben steden, Rijksoverheid en maatschappelijke partners zich, onder regie van BZK, gecommitteerd om groei, leefbaarheid en innovatie in het Nederlandse stedennetwerk te bevorderen. Dit gebeurt door het sluiten van nationale City Deals rond stedelijke transitieopgaven: van energietransitie tot voedselbeleid en van binnenstedelijk bouwen tot onderwijsinnovatie. In de komende periode wordt ingezet op het vergroten van de impact van Agenda Stad door het sluiten van nieuwe City Deals. Ook participeert Nederland actief in de Europese Agenda Stad.

3.4 Landbouw, voedsel, natuur, visserij en dierenwelzijn

De productiviteit van de Nederlandse agrarische sector is een van de hoogste ter wereld, met een grote efficiëntie, maar tegelijkertijd scoort Nederland laag op het gebied van duurzaamheid, met kwalijke gevolgen voor de omgevings- en bodemkwaliteit, water- en luchtkwaliteit en biodiversiteit. Met het Europees Gemeenschappelijk Landbouwbeleid

(GLB 2014-2020) zet Nederland in op de ontwikkeling van een concurrerende, duurzame en innovatieve landbouw, het versterken van de biodiversiteit en een vitaal platteland. In dat kader wordt via het Plattelandsontwikkelingsprogramma (POP3) nauw samengewerkt met de twaalf provincies, landbouw- en natuurorganisaties en andere organisaties die actief zijn op het platteland en in de landbouw. Het grootste deel van de POP3-subsidie wordt aangewend voor maatregelen die bijdragen aan internationale doelen op het gebied van natuur-, milieu en water. Zo ontstaan bijvoorbeeld met innovaties nieuwe verdienmogelijkheden voor boeren en tuinders en wordt de landbouw duurzamer, loopt NL binnen Europa voorop met het introduceren van agrarisch natuurbeheer via collectieven van agrariërs en stimuleert de zgn. LEADER aanpak samenwerking en innovatie van onderop en draagt zo bij aan de sociaaleconomische ontwikkeling van het platteland. Bij de herziening van het GLB zet Nederland in op een richting naar doelvoorschriften en meer nationale verantwoordelijkheid die ruimte biedt voor een gebiedsgerichte of collectieve aanpak die voor doelen op het vlak van o.a. biodiversiteit en klimaatmitigatie belangrijk is, zoals met natuurinclusieve landbouw.

In het kader van de verduurzaming van de veehouderij zijn er door de verschillende dierlijke sectoren duurzaamheidsplannen opgesteld. Daar wordt op verschillende wijze uitvoering aan gegeven, al dan niet met ondersteuning vanuit de overheid. Nieuwe, integraal duurzame stalconcepten zijn gerealiseerd, zoals het Rondeel, Kipster en de Koeientuin. Door de melkveehouderijsector wordt ingezet op het realiseren van monomestvergisters om de uitstoot van broeikasgassen te verminderen en groene energie op te wekken. Dit wordt ondersteund vanuit de Subsidieregeling Duurzame Energie (SDE+). Daarnaast streeft de melkveehouderij naar meer grondgebondenheid als basis voor een toekomstbestendige melkveehouderij. In de varkenshouderij wordt conform het Regeerakkoord met diverse partijen gewerkt aan een warme sanering van de sector met duurzaamheid als uitgangspunt. Om het verduurzamingsproces te versnellen wordt met alle dierlijke sectoren overlegd om te bezien hoe hieraan gezamenlijk invulling gegeven kan worden. In 2017 is het EU-platform dierenwelzijn van start gegaan als een expertgroep van de EC. Via dit platform wil de EC kracht bijzetten aan haar prioriteit voor betere implementatie en toepassing van bestaande EU-welzijnsregelgeving.

Op 22 januari 2018 hebben het kabinet en 42 maatschappelijke partners de Nationale Bijenstrategie ondertekend. Deze strategie is ontwikkeld met het doel om in 2030 (wilde) bijen en bestuiving te hebben bevorderd en behouden. Het doel van de strategie moet (gefaseerd) worden bereikt met het uitvoeren van zo'n 80 initiatieven van de partners langs de thema's: bevorderen van biodiversiteit, verbeteren van de wisselwerking tussen landbouw en natuur en verbeteren van de gezondheid van de honingbij.

In Nederland is sinds 2017 het netwerk MeatNL actief. Het doel van MeatNL is om de ontwikkeling van duurzame vleesconcepten te versnellen en de afzet hiervan te vergroten. Het netwerk bestaat uit FNLI, LTO, LNV en de Dierenbescherming en richt zich op het verbinden van partijen in de ketens, het verspreiden van kennis en het signaleren en

agenderen van kansen en knelpunten. Om SDG 12.3 - halvering van voedselverspilling in 2030 ten opzichte van 2015 – te realiseren zijn in Nederland de krachten gebundeld in de Taskforce Circular Economy in Food, waarin bedrijfsleven, maatschappelijke organisaties en kennisinstellingen samenwerken. De Taskforce richt zich op het vinden van innovatieve oplossingen om de voedselverspilling in de gehele voedselketen te reduceren. De inzet van de Green Deal ‘Over de datum’ sluit aan bij de ambities van de Taskforce Circular Economy.

In deze Green Deal werken LNV, VWS, CBL, FNLI, NZO en WUR samen aan een beter begrip en gebruik van houdbaarheidsdata op levensmiddelen onder consumenten.

3.5 Circulaire Economie

Op het gebied van de Circulaire Economie is door het Rijk met een groot aantal (koepelorganisaties van) producenten, banken, kennisinstellingen, decentrale overheden, vakbonden en Ngo's een Grondstoffenakkoord gesloten om alleen nog duurzaam geproduceerde, hernieuwbare of algemeen beschikbare grondstoffen te gebruiken en zo weinig mogelijk afval achter te laten.

Er zijn transitieagenda's opgesteld in vijf prioritaire sectoren en ketens: biomassa en voedsel, kunststoffen, bouw, maakindustrie en consumptiegoederen. Een van de speerpunten van de transitieagenda Biomassa en voedsel is het reduceren van voedselverspilling en het verwaarden van reststromen. Inmiddels zijn 370 partijen toegetreden tot het Grondstoffenakkoord en op 15 januari 2018 zijn de transitieagenda's aangeboden aan de Tweede Kamer. Medio 2018 komt het kabinet met een reactie, die de basis vormt voor de nadere uitwerking van de interventies in de transitieagenda's. Het uitvoeren van transitieagenda's uit het Grondstoffenakkoord draagt bij aan de klimaatopgaven.

Met het derde Landelijk Afvalplan wordt door het Rijk aangegeven welke regels gelden voor afvalscheiding, recycling, hergebruik en hoe om te gaan met zeer zorgwekkende stoffen. Een klein maar opvallend resultaat was het uitbannen van gratis plastic tasjes in de detailhandel.

Water

Met het regeerakkoord zijn extra middelen toegezegd via de enveloppe 'Natuur en waterkwaliteit'. De middelen worden onder andere ingezet voor de aanpak van negatieve effecten van de agrarische productie op natuur en waterkwaliteit, en er wordt een impuls gegeven aan een toekomstbestendige natuur in grote wateren. Ook komt er een beleidsprogramma om microplastics, medicijnresten, hormoonverstorende stoffen en (andere) chemische stoffen in water terug te dringen. Met de Natuurlijk Kapitaal Rekeningen van het CBS wordt zichtbaar gemaakt hoe de ecosystemen in Nederland en hun bijdrage aan de welvaart zich ontwikkelen.

Het kabinet heeft een structurele aanpak van opkomende stoffen in relatie tot aanpassing van drinkwaterbronnen aangekondigd. Dit leidt tot een verbetering van vergunningverlening, monitoring, signalering en samenwerking tussen de betrokken partijen.

Binnen de Delta-aanpak Waterkwaliteit en zoetwater is ook een start gemaakt met regionale analyses. Hiermee moet er zicht komen op het beleidstekort en de achterliggende oorzaken, alsmede een aanzet tot mogelijke aanvullende maatregelen. In 2018 wordt dit verder

uitgewerkt en daarna geïntegreerd in een landelijke analyse, waarna prioritering kan plaatsvinden van de aanvullende maatregelen.

In het Deltaprogramma werkt het Rijk samen met andere overheden aan de waterveiligheid, zoetwatervoorziening en ruimtelijke adaptatie (wateroverlast, droogte en hitte) met een focus op het tijdig integreren van de gevolgen van klimaatverandering op deze opgaven. In het regeerakkoord is opgenomen dat de uitvoering van het Deltaprogramma wordt voortgezet, waarbij meer dan ooit de nadruk wordt gelegd op klimaatbestendig en waterrobuust inrichten van Nederland.

3.6 Luchtkwaliteit

Het advies van de Gezondheidsraad op 23 januari 2018 is de basis van het Nationaal Actieplan Luchtkwaliteit. Het belang van luchtkwaliteit voor gezondheid staat daarin voorop. De Gezondheidsraad benadrukt dat de luchtkwaliteit in Nederland de laatste decennia aanzienlijk is verbeterd en dat de Europese normen merendeels worden gehaald. Desondanks leidt blootstelling aan luchtverontreiniging nog steeds tot risico's voor de gezondheid.

De Gezondheidsraad pleit onder andere voor het verder terugdringen van de concentraties fijnstof en stikstofdioxide afkomstig van het wegverkeer en van de uitstoot van ammoniak vanuit de veehouderij. Hoge veedichtheid wordt dan ook verminderd bij gezondheidsrisico's. Bij het opstellen van luchtkwaliteitsplannen is samenwerking met de (decentrale) overheden en andere relevante stakeholders van cruciaal belang.

3.7 Bodem

In oktober 2016 is het Kennisprogramma Klimaat, Water en Bodemdaling van start gegaan. Initiatiefnemers van het kennisprogramma KWB zijn Rijkswaterstaat, Provincie Zuid-Holland, Platform Slappe Bodem en STOWA. Binnen het KWB zijn projecten gestart om verdere landdegradatie tegen te gaan. In 49 gemeenten en 3 provincies zijn projecten gestart over de wijze waarop bodem en ondergrond zijn te implementeren in de omgevingsvisies.

In samenspraak met maatschappelijke partners wordt een bodemstrategie opgesteld. In deze strategie worden acties benoemd ter bevordering van duurzaam bodembeheer op korte en lange termijn. Daarnaast wordt er in samenspraak met maatschappelijke partners en stakeholders een Klimaatakkoord voor 'landbouw en landgebruik' opgesteld.

4. Nederland in de wereld

Nederland is een sterk handelsland en is daarnaast zeer actief op het ondersteunen van landen in hun ontwikkeling en het bevorderen van vrede en stabiliteit in de wereld. Nederland zet zich daarom in voor de bevordering van universele mensenrechten. Respect voor mensenrechten en voor menselijke vrijheden, zoals neergelegd in internationale verdragen, zijn belangrijke voorwaarden voor duurzame ontwikkeling. De grote nadruk op mensenrechten in de SDGs biedt een goed houvast voor een politieke en rechtenbenadering van ontwikkeling waarbij de belangen van burgers centraal staan. Nederland zet zich ook actief in voor een kernwapenvrije wereld en duidelijker EU-criteria voor wapenexport. Het ODA budget komt weer op 0,7% BNI minus 1,4 miljard euro. De ontwikkeling van het ODA budget blijft de komende kabinetsperiode gekoppeld aan de ontwikkeling van het BNI.

Het beleid op ontwikkelingssamenwerking is gericht op de bestrijding van de grondoorzaken van armoede, migratie, terreur en klimaatverandering in herkomstlanden. Aandacht is ook nodig voor de effecten van de Nederlandse productie en consumptie op het behalen van SDGs elders in de wereld.

4.1 Innovatie, duurzame industrie en infrastructuur

Het kabinet ondersteunt het ondernemingsklimaat en bevordert ondernemerschap in ontwikkelingslanden om investeringen te mobiliseren voor de SDGs. Waar noodzakelijk verlaagt het kabinet de drempel voor de financiële sector en bedrijven om te investeren via revolverende fondsen als het *Dutch Good Growth Fund* (DGGF) en middelen in beheer bij FMO. Daarnaast stimuleert het Nederlandse organisaties om in te springen op kansen die de SDGs bieden, zoals de *Human Cities Coalition* die samen met Manilla en Jakarta werkt aan oplossingen voor verstedelijking (SDG 11), door Nederlandse private en publieke krachten te bundelen.

4.2 Water

De bijdrage van Nederland aan het behalen van de doelstelling op water, sanitatie en hygiëne, en op verbeterd beheer van stroomgebieden is zichtbaar gemaakt in [een video](#). In 2017 is de [FAO water productivity database](#), medegefinancierd door Nederland, gelanceerd voor efficiënter watergebruik in de landbouw. In 2017 hadden 10,2 miljoen mensen in Azië en Afrika direct voordeel van door Nederland gefinancierde projecten voor verbeterd stroomgebied beheer en veilige delta's.

Tevens is het initiatief *Waterworks* opgezet met de Nederlandse drinkwatersector. Dit initiatief helpt 10 miljoen mensen toegang te geven tot voldoende, schoon en veilig water. De focus ligt op het bieden van hulp, maar ook op het creëren van kansen voor het Nederlandse bedrijfsleven.

De topsector Water & Maritiem heeft in 2017 haar strategie bijgesteld voor de vergroting van de concurrentiekracht, en daarmee de export, maar ook voor zoveel mogelijk verbinding met de maatschappelijke uitdagingen in de wereld: te veel, te vies en te weinig aan water.

4.3 Klimaat en Energie

Nederland is er in 2017 in geslaagd haar opschalingspad voor klimaatfinanciering vast te houden met een bedrag van € 394 miljoen publieke klimaatfinanciering en € 375 miljoen gemobiliseerde private klimaatfinanciering. In 2017 heeft Nederland geïnvesteerd in nieuwe instrumenten voor de mobilisatie van private klimaatfinanciering met als voorbeeld [Climate Investor One](#) dat door FMO wordt beheerd en de komende decennia twintig hernieuwbare energieprojecten zal opzetten in ontwikkelingslanden.

Aan klimaatadaptatie is hoofdzakelijk gewerkt via water- en voedselzekerheidsprogramma's, aan klimaatmitigatie is dit gebeurd middels activiteiten gericht op het bevorderen van toegang tot hernieuwbare energie en het tegengaan van ontbossing. Nederland heeft in 2016 2,7 miljoen mensen toegang gegeven tot hernieuwbare energie waardoor het op koers ligt voor het behalen van 50 miljoen mensen in 2030.

4.4 Voedselzekerheid

De bijdrage van Nederland aan het behalen van de doelstelling op honger, voeding en duurzame landbouw is zichtbaar gemaakt in [een video](#). Nederland kan dankzij de grote kennis op landbouwgebied, het innovatieve en succesvolle bedrijfsleven en de uitstekende internationale reputatie een belangrijke bijdrage leveren aan duurzame voedselzekerheid voor de groeiende wereldbevolking.

Dit doet Nederland niet alleen door de export en import van producten, maar ook door overdracht van kennis en innovatie, zodat kleine en grote boeren in het buitenland op duurzame wijze hun opbrengsten kunnen verhogen. Daarbij is nadrukkelijk een rol weggelegd voor de private sector, kennisinstellingen en maatschappelijke organisaties. Deze maken ook deel uit van handelsmissies, zoals in New Delhi tijdens de World Food India, waar Nederland een paviljoen had met 28 bedrijven en kennisinstellingen.

Nederland is in 2017 het *Food Forever Initiative* gestart. Dit is een serie publiek private partnerschappen die werkt aan agrobiodiversiteit voor mondiale voedselzekerheid en klimaatverandering.

4.5 Duurzame productie en handel

Nederland draagt met zijn handels- en investeringsbeleid en met zijn internationaal topsectorenbeleid actief bij aan de groei van de werkgelegenheid hier en elders. Op 21 september 2017 publiceerde Ernst & Young [een rapport](#) over de verdienkansen van Nederland die ontstaan als de SDGs in andere landen worden gerealiseerd. Die kansen liggen vooral bij de clusters: 1. landbouwopbrengst, 2. waterinfrastructuur, 3. (toegankelijkheid van) gezondheidszorg, 4. duurzaam transport & infrastructuur.

Op het terrein van belastingen verdubbelt Nederland uiterlijk in 2020 de technische assistentie aan ontwikkelingslanden, conform het *Addis Tax Initiative*. Nederland zet tevens in op het tegengaan van belastingontwijking en -ontduiking. In februari 2018 is een brief aan de Kamer gestuurd met de verder invulling van dit beleidsterrein. (Min. Financiën, XVIII, kst. 25087 nr. 188, Aanpak belastingontwijking en belastingontduiking, 23 februari 2018)

Op het terrein van handel en investeringen heeft Nederland – via de EU – waar mogelijk ingezet op verdere multilaterale en bilaterale afspraken. Binnen UNCITRAL is, mede door de inzet van Nederland, besloten om te starten met gesprekken over hervorming van het systeem van geschillenbeslechting tussen investeerders en staten. De onderhandelingen tussen Japan en de EU over een handelsakkoord zijn succesvol afgerond. Het handelsakkoord van de EU met Canada (CETA) wordt voorlopig toegepast.

Om duurzame productie en handel te realiseren is een integrale aanpak nodig met betrokkenheid van alle partijen. Het kabinet steunt maatschappelijke organisaties die in productielanden actief zijn om met boeren en producenten bijvoorbeeld ontbossing tegen te gaan en kinderarbeid te bestrijden. Nederland bespreekt met andere overheden het belang van goede wet- en regelgeving op gebied van arbeid, mensenrechten en bedrijfsleven, milieu en biodiversiteit, zoals in Ivoorkust, Maleisië en Nigeria. Frankrijk en Italië hebben in 2017 de Amsterdam-verklaring voor 100 procent duurzame palmolie ondertekend, waarmee inmiddels 65 procent van de EU palmolie importen worden gedekt.

Ook het aandeel gecertificeerde duurzame producten als katoen, textiel, koffie, cacao en thee groeit wereldwijd, mede dankzij door Nederland gesteunde programma's, waaronder het [Initiatief Duurzame Handel](#) en partnerschappen met *Fair Wear Foundation*, Solidaridad, Hivos en Utz. Het kabinet stimuleert publiek-private samenwerking en meerpartijeninitiatieven, zoals het [Initiative on the Voluntary Principles on Security and Human Rights](#) en het [European Partnership on Responsible Minerals](#).

In 2017 werden drie [IMVO-convenanten](#) afgesloten, over plantaardige eiwitten (maart 2017), bevorderen duurzaam bosbeheer (maart 2017) en verantwoord goud (juni 2017). Daarnaast is Nederland voorloper op het bevorderen van duurzame waardeketens op het internationaal vlak, bijvoorbeeld binnen de ILO en de G20.

Verder is met steun van Nederland een nieuwe fase gestart van [TradeMark East Africa](#), met extra steun voor vrouwelijke handelaren, en heeft Nederland bijgedragen aan het nieuwe [Women Entrepreneurs Finance Initiative](#) van de Wereldbank, dat kredieten verstrekt aan vrouwelijke ondernemers in ontwikkelingslanden.

Ook is op initiatief van Nederland een programma geformuleerd voor het bevorderen van (regionale) handel in West-Afrika. In 2017 is het *Trade Facilitation Agreement* van de Wereldhandelsorganisatie in werking getreden. Nederland droeg in dat kader € 30 miljoen bij aan de *Umbrella Facility for Trade* van de Wereldbankgroep dat handel, werkgelegenheid en economische groei stimuleert.

4.6 Veiligheid

Zoals eerder vermeld in deze rapportage zet Nederland zich in voor bestrijding van mensenhandel. Verder heeft Nederland binnen de [Pathfinders for Peaceful, Just and Inclusive Societies](#) alliantie het co-voorzitterschap op zich genomen van de *Justice Task Force*. Deze werkt aan meer toegang tot recht voor iedereen door effectievere steun van de internationale gemeenschap. In 2017 hielp Nederland 158 duizend personen aan toegang tot justitie. Ook is met Nederlandse steun 18 miljoen vierkante meter land vrijgemaakt van explosieve oorlogsresten.

De versterking van de internationale samenwerking tussen staten is voor Nederland van groot belang. Nederland heeft samen met Argentinië, België, Senegal, Slovenië en Mongolië, het initiatief genomen voor een Multilateraal Verdrag voor Rechtshulp en Uitlevering bij Internationale Misdrijven (MVRUIM).

In dat kader heeft Nederland in oktober 2017 een internationale conferentie over MVRUIM georganiseerd. De onderhandelingen zullen naar verwachting eind 2018 starten. Het verdrag moet uiteindelijk een bijdrage leveren aan de bestrijding van straffeloosheid en de bevordering van de verantwoording voor oorlogsmisdrijven, misdrijven tegen de menselijkheid en genocide.

4.7 SRGR

In 2017 raakten seksuele en reproductieve gezondheid en rechten (SRGR) en gender meer geïntegreerd in Nederlandse humanitaire inspanningen. Door de Nederlandse bijdrage aan het VN [Central Emergency Response Fund](#) (CERF) bestaat een verplichting meer en betere resultaten voor vrouwen en meisjes in noodhulpprogramma's te behalen. Daarnaast is gerichte financiering door Nederland toegezegd aan de versterking van de institutionele

functie van de Wereldgezondheidsorganisatie als coördinator van gezondheid in crisissituaties met als doel SRGR te integreren in humanitaire programma's.

Nederland toonde in 2017 internationaal leiderschap door de lancering van *She Decides*, waardoor de gevolgen van het gewijzigde VS beleid werden beperkt en steun en begrip werd gemobiliseerd voor SRGR bij overheden, organisaties en bedrijven die zich hier voorheen niet voor inzetten. In 2017 verkregen bijna 2,5 miljoen extra vrouwen en meisjes toegang tot moderne anticonceptie.

Onder het *Leading from the South* initiatief zijn 100 vrouwenorganisaties, netwerken en bewegingen geselecteerd voor financiering. Zij richten zich op het versterken van de lobby en advocacy capaciteit van zuidelijke organisaties voor het behalen van de SDGs en specifiek gendergelijkheid. In 2017 waren er 103 extra organisaties met versterkte capaciteit voor de bevordering van gelijke rechten voor vrouwen en gendergelijkheid.

DEEL C. DECENTRALE OVERHEDEN

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van de drie koepelorganisaties van de decentrale overheden: de Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG), het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Unie van Waterschappen (UvW).

De ‘[Nationale Monitor Duurzame Gemeenten](#)’ 2017 laat een positieve trend zien. In de economische en milieupijler zet de verbetering door, in de sociaal-culturele pijler is voor het eerst een licht herstel. Het landelijke beeld verhult echter aanzienlijke verschillen tussen gemeenten, tussen de drie pijlers en tussen indicatoren.¹ De positieve scores in het (midden-)oosten van het land lijken verband te houden met bewuste bestuurlijke keuzes. Maar er zijn ook factoren waar gemeenten zelf weinig invloed op hebben.

De decentrale overheden hebben de afgelopen jaren sterk ingezet op het samen met elkaar en met het Rijk oppakken van urgente maatschappelijke opgaven. Voor het fysieke domein lag bij aanvang van de landelijke coalitieonderhandelingen in 2017 een pragmatische inbreng klaar in de vorm van de gezamenlijke investeringsagenda ‘*Naar een duurzaam Nederland*’. Het regeerakkoord en het recent getekende interbestuurlijke programma (IBP) weerspiegelen die inzet. De al bestaande intensieve regionale samenwerking wordt nu versterkt met inhoudelijk en gelijkwaardig partnerschap met het Rijk bij grote opgaven als de energietransitie, het voorkomen en oplossen van problematische schulden, woningbouw, de positie van kwetsbare groepen, migratie en vitaal platteland. De Rijksoverheid heeft daarmee meer oog gekregen voor de uitvoering.

De decentrale overheden dragen volop bij aan de SDG-implementatie, al wordt de directe koppeling vaak niet gemaakt. VNG-International zette de ‘gemeenten4globalgoals’ campagne actief voort en bracht een nieuwe [handreiking](#) uit over de doelen in het gemeentelijk beleid. Zo'n 60 gemeenten doen nu mee. Utrecht en Oss zijn meervoudige winnaars van de titel ‘meest inspirerende Global Goals gemeente’; ook Tilburg en Rheden vielen recent in de prijzen. Voor de recente gemeenteraadsverkiezingen deden burgemeesters en wethouders van 31 gemeenten een [oproep](#) aan alle gemeenteraden en nieuwe colleges om de SDGs als referentiekader te gebruiken voor hun programma's. De twaalf provincies gebruiken de SDGs bij het werk aan een gezamenlijk visie op duurzame, natuur-inclusieve landbouw. De waterschappen gaan verkennen of de SDGs kunnen helpen de duurzaamheidsambities binnen Nederland waar te maken. In dit hoofdstuk geven we voorbeelden van de inzet, activiteiten, resultaten en knelpunten.

1. Sociaal domein (SDGs 1, 3, 4, 5, 8, 10, 11)

De sociaaleconomische indicatoren verschillen aanzienlijk tussen gemeenten en regio's. In veel gemeenten vertaalt het herstel na de economische crisis zich slechts langzaam in grotere participatie op de arbeidsmarkt. Amsterdam, Rotterdam en Den Haag en de drie noordelijke provincies hebben het grootste aandeel arme huishoudens. Een deel van de huishoudens heeft te maken met structurele armoede en sociale uitsluiting. Sinds 2015 dragen gemeenten verantwoordelijkheid voor de meest kwetsbare groepen. Steeds meer gemeenten ontwikkelen een integrale aanpak met nieuwe rolverdelingen tussen gemeente,

---

¹ Volgens deze monitor van Telos hebben gemeenten met minder dan 50.000 inwoners de beste scores. Zij doen het vooral goed op 'groen' en 'sociaal'. Middelgrote en krimpgemeenten hebben de laagste gemiddelden. Grote gemeenten doen het economisch een stuk beter, maar qua milieu en sociaal kapitaal juist slechter dan gemiddeld. Amsterdam hoort economisch bij de top 10 maar qua milieu-indicatoren bij de laatste 10 gemeenten.

inwoners, zorgaanbieders, maatschappelijke organisaties, provincies en bedrijven. Daarbij zijn zij zich sterker gaan richten op algemene, voor iedereen toegankelijke voorzieningen. Met name in kleine gemeenten lukt het vaak goed om kwetsbare personen meer in het dagelijkse leven te betrekken. In 2017 is op alle bestuursniveaus meer erkenning gekomen dat 'zelfredzaamheid' van burgers niet altijd werkt, met name in stresssituaties, en ook dat het systeem van overheidstoelagen en incasso medeoorzaak is van problematische schulden. Verschillende door gemeenten gesignaleerde knelpunten zijn opgenomen in het IBP.

De achterstand op het gebied van huisvesting van statushouders is ingelopen en de inzet voor integratie in de hele keten is verbeterd. Meer gemeentelijke regie op de integratie van nieuwkomers blijft ook in 2018 een prioriteit.

In de zorg hebben sociale wijkteams vrijwel overal een spilfunctie gekregen. De onderlinge verschillen in aanpak en kwaliteit zijn nog groot. De al ingeboekte bezuinigingen maken het moeilijk om zowel continuïteit van zorg als vernieuwing en verbetering te realiseren. De eerste evaluatie van de Jeugdwet laat zien dat met de decentralisatie van de jeugdzorg naar gemeenten een goede beweging in gang is gezet, maar ook dat de doelen (tijdig passende hulp, meer in samenhang) nog niet zijn gerealiseerd. Er ligt een grote gezamenlijke uitdaging voor gemeenten, zorgaanbieders, cliëntorganisaties en de ministeries van Volksgezondheid, Welzijn en Sport en van Justitie en Veiligheid om de jeugdhulp, jeugdbescherming en jeugdreclassering te verbeteren. Daartoe is het actieprogramma 'Zorg voor de Jeugd' gelanceerd. Daarnaast biedt het Programma ['Zorglandschap specialistische jeugdzorg'](#) actieve ondersteuning om de borging van essentiële specialistische jeugdhulpfuncties te bewerkstelligen. Uit de evaluatie blijkt dat de samenwerking tussen domeinen als jeugdhulp, onderwijs en schuldhulp beter moet. Sectorale structuren en financiering in het sociale domein staan het streven naar een inclusieve samenleving geregeld in de weg. Zo komen kinderen uit arme gezinnen met een achterstand in aparte opvang terecht. Wetten, regionale verbanden en bestuurlijke portefeuilles sluiten ook te weinig op elkaar aan in de relatie tussen zorg en straf (verwarde personen) en bij de grote woningbouwopgave voor begeleid en beschermd wonen. Deze opgaven maken nu deel uit van het IBP.

De transitie in het sociale domein is nog volop in beweging. Sociaal Werk Nederland heeft als inspirerend voorbeeld 10 ['Gouden Gemeenten'](#) geselecteerd waar de samenwerking tussen sociaal werk, zorg en welzijn op wijkniveau goed wordt opgepakt, preventie en presentie centraal staan en de samenleving toegankelijker wordt gemaakt voor mensen met een beperking. Provincies werken nauw samen met gemeenten, met eigen accenten. Gelderland bijvoorbeeld ondersteunt gemeenten, corporaties en zorg- en welzijnsaanbieders bij het langer zelfstandig laten wonen van mensen, onder meer met onderzoek en nieuwe instrumenten. Zeeland geeft subsidie voor vernieuwing van sociale en particuliere (huurwoningen) via de 'Provinciale Impuls Wonen'. In Groningen vinden zorg- en armoedebeleid een plek binnen het leefbaarheidsprogramma.

2. Fysiek domein (SDGs 2, 6, 7, 9, 11, 12, 14, 15)

Integrale en participatief tot stand gebrachte omgevingsvisies zijn essentieel voor een duurzame leefomgeving. Opgaven als woningbouw, duurzame energieopwekking, economie, waterveiligheid, landbouw en natuur vragen elk een ruimtelijke vertaling. Dit vergt een brede afweging en waar mogelijk synergie, waarbij milieu, gezondheid, veiligheid en het tegengaan van klimaatrisico's goed worden geborgd. Er wordt veel gewerkt aan

kennisontwikkeling en -uitwisseling. Binnen het programma 'Aan de Slag met de Omgevingswet' hebben 2 provincies, 2 regio's en 8 gemeenten in pilots geëxperimenteerd met het opstellen van een omgevingsvisie. In het [eindverslag](#) wordt onderstreept hoe belangrijk een andere, ontschotte manier van werken is.

De provincies hebben het thema gezondheid verkend als deel van hun verantwoordelijkheid voor een gezonde leefomgeving. Handhaving van de normen is niet genoeg: voor veel milieufactoren (luchtkwaliteit, geluid, geur) geldt dat ook binnen de normen negatieve gezondheidseffecten optreden. Door de rechtstreekse koppeling van gezondheid aan kerntaken als mobiliteit, landbouw, regionale economie en ruimtelijke ontwikkeling en het delen van *best practices* gaan provincies gericht sturen op een gezondere leefomgeving.

Er is inmiddels een breed besef dat Nederland een grote slag moet maken naar duurzame energie, door onder meer duurzame opwekking en aanpassing van de woningvoorraad en bebouwde omgeving. De waterschappen streven ernaar al in 2025 energieneutraal te zijn. Een landelijk netwerk van 29 regio's is tot stand gekomen voor samenwerking van decentrale overheden, netbeheerders en bedrijven in regionale energiestrategieën. Vaak ligt de focus op wijkniveau. In 2017 startte de 'Green Deal Aardgasvrije wijken' waaraan zo'n 50 gemeenten, IPO en VNG deelnemen. Lokaal zijn tientallen allianties van gemeenten, bedrijven en energiecoöperaties actief. De inzet leidt tot toenemend gebruik van schone energie en aanzienlijke besparingen op gas- en stroomverbruik, vooral in grote gemeenten. Bedrijven blijven qua besparingen achter bij huishoudens. Gemeenten en provincies kunnen hierop met de Wet Milieubeheer steviger toezien dan zij nu doen. De provincies zetten zich actief in voor onder meer schone [mobiliteit en infrastructuur](#). Met de 'aanbesteding openbaar vervoer 2018-2028' en het Bestuursakkoord 'Zero Emissie Busvervoer' wordt beoogd dat over 14 jaar alle bussen emissievrij zijn. In Noord-Brabant en Limburg rijden over enkele jaren al alle bussen elektrisch.

De nieuwe 'Green Deal Duurzaam Grond- Weg- en Waterbouw' uit 2017 richt zich op het verduurzamen van projecten in grond-, weg-, water- en wegenbouw. Afgesproken is om in 2030 50% minder gebruik te maken van primaire grondstoffen en in 2020 de CO₂ uitstoot met 20% te beperken t.o.v. 1990. Het gaat daarbij om planvorming, aanleg, aanbesteding, beheer en onderhoud. Zo wil Noord-Holland haar vastgoed, infrastructuur en 700 km provinciale wegen bij vervanging en onderhoud helemaal circulair maken. De waterschappen hebben fabrieken gebouwd voor het terugwinnen van nutriënten en grondstoffen uit water. Op gemeenteniveau zijn goede resultaten behaald bij de scheiding en hergebruik van huishoudelijk afval en het beperken van restafval, waarbij opvalt dat huishoudens in het oosten minder restafval produceren. Het totale aanbod van huishoudelijk afval neemt nog niet af. Voor het sluiten van kringlopen is landelijk meer actie nodig. Gemeenten ervaren bij hun inzet op hergebruik hinder van complexe kunststofcombinaties en een te beperkte verantwoordelijkheid van producenten voor goed recycleerbare verpakkingen. Dit kan het draagvlak bij burgers voor het inzamelbeleid verminderen. Gemeenten willen uitbreiding van het statiegeldsysteem. Het opruimen van zwerfvuil kost de gemeenten jaarlijks zo'n € 200 mln.

Ook ten aanzien van natuur en biodiversiteit worden stappen gezet maar is nog meer urgentie geboden. De biodiversiteit in agrarische en natuurgebieden, bodemvruchtbaarheid, waterberging en waterkwaliteit hebben te lijden van de hoge uitstoot van stikstof en fosfor uit onder meer de intensieve landbouw. De provincies zetten zich als gebiedsregisseurs voor

het landelijke gebied in voor versterking van de natuur, een schoon milieu, economie en toerisme. In 2017 hebben zij het areaal aan nieuwe en ingerichte natuur verder vergroot. Ook werken zij aan grotere maatschappelijke betrokkenheid bij de natuur. De inzet omvat onder meer het beheer en verbinden van natuurgebieden, in stand houden van bossen, beschermen van flora en fauna en investeren in duurzame landbouw. IPO, Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland en de Vereniging van Waterbedrijven in Nederland sloten eind 2017 een bestuursovereenkomst met het Rijk om de uitspoeling van nitraat in grondwaterbeschermingsgebieden terug te dringen. De nadruk ligt op ca. 40 gebieden waar de waterkwaliteit nog niet voldoet aan de wettelijke norm. Gemeenten hebben in de nieuwe Wet Natuurbeheer een grotere rol gekregen bij vergunningverlening, handhaving en toezicht. Hoe zij hiermee omgaan hangt samen met kennis en politieke prioriteiten.

2.1 (Regionale) economie, duurzame steden en dorpen, landbouw (SDGs 2, 8, 9, 11)

Het zwaartepunt van economische groei verschuift naar het oosten. Delen van de Randstad, het noorden en Limburg hebben te maken met krimp. De inzet van gemeenten en provincies voor regionale economische ontwikkeling heeft een plek gevonden in het IBP. Gemeenten zoeken onderling complementariteit, bijvoorbeeld als vestigingsplaats voor onderzoek en bedrijven, logistiek knooppunt en woongemeente. Ook ontstaan nieuwe verbindingen tussen regio's en hun thematische speerpunten, zoals voedsel (Wageningen, Food Valley) en gezondheid (Utrecht/Nijmegen).

Steden blijven broedplaatsen van vernieuwende projecten van bestuurders, burgers en bedrijven. In het kader van de Agenda Stad lopen inmiddels 19 [‘City Deals’](#) rond stedelijke transitie-opgaven. Hierin werken steden, maatschappelijke partners en Rijk aan nieuwe oplossingen en staan bestaande praktijken en financieringsmodellen ter discussie. Nijmegen werd ‘European Green Capital 2018’ dankzij een langjarige inzet van de stad en haar bewoners voor verduurzaming en vergroening, met projecten als snelle fietsverbindingen en circulair straatmeubilair. In Den Haag kweekt de grootste stadsboerderij van Europa, ‘Urban Farmers’, dagelijks verse groenten, fruit en vis voor de stad in het voormalige kantoorgebouw De Schilde.

Provincies en gemeenten hebben ook agenda's voor een vitaal platteland. Een belangrijk aandachtspunt is het terugdringen van de risico's van de landbouw voor mensen, milieu, dieren en natuur. De VNG en de grote plattelandsgemeenten kiezen in een [position paper](#) voor de toekomst van het Europese regionale beleid na 2020 voor een omschakeling naar circulaire voedselproductie, regionale voedselsystemen en meer diverse economische activiteit, waaronder zorg en recreatie.

2.2 Kwaliteit van bestuur en participatie (SDGs 16, 17)

De uitvoeringskracht van lokale overheden, samen met hun inwoners, bedrijven en maatschappelijke organisaties, is bepalend voor de succesvolle aanpak van grote maatschappelijke opgaven. De decentrale overheden doen veel, soms met beperkte middelen. Zij werken steeds vaker gebiedsgericht en integraal. Gemeenten ervaren daarbij het complexe model voor verdeling van de € 35 mld. aan middelen uit het gemeentefonds en doeluitkeringen als een belemmering. Om gezamenlijk te werken aan (gemeente)grensoverschrijdende vraagstukken zijn er honderden interbestuurlijke samenwerkingsverbanden. Het uitvoeren van deze gezamenlijke agenda's blijkt soms

weerbarstig. Naast de 'opschaling' is er ook de 'afschaling' naar wijkniveau. Daar zijn veel burgerplatforms actief. In tientallen gemeenten wordt al gebruik gemaakt van het 'Right to Challenge'. Het valt op dat vooral hoger opgeleiden hieraan meedoen. Ook om die reden is van belang dat de representatieve democratie sterk blijft en dat raadsleden goed op de hoogte blijven. Vrouwen, jongeren en mensen met een migratieachtergrond zijn nog ondervetegenwoordigd in het lokale bestuur. Bij de recente verkiezingen steeg het aandeel vrouwen in de raden van 28% naar 34%. Gemeenten, provincies en waterschappen investeerden in 2017 fors in digitalisering en het vormgeven van de informatiesamenleving, waarbij het streven is te werken als één overheid. De digitale beschikbaarheid van producten neemt toe en de waardering hiervoor van burgers en bedrijven is gestegen.

Het aantal misdrijven per duizend inwoners blijft dalen, maar dat geldt volgens Telos niet voor de onveiligheidsgevoelens van burgers. Een zorgwekkende trend is dat bestuurders in toenemende mate bloot staan aan druk en intimidatie uit criminele kringen, vooral in het zuiden van het land en delen van de Veluwe. Aanpak van deze ondermijning heeft in 2017 veel aandacht gekregen van bezorgde burgemeesters.

2.3 Beleidscoherentie, monitoring, internationale samenwerking (SDG 17)

Telos, Oss en Utrecht zetten in 2017 verdere stappen op het gebied van lokale SDGmonitoring. Uit hun inventarisatie blijkt dat de sociale ongelijkheid in Nederland onvolledig in kaart wordt gebracht. Anderzijds worden veel SDG-indicatoren door gemeenten als minder direct relevant ervaren. Het komende jaar werkt VNG met geïnteresseerde partijen verder aan een gedeeld kader voor lokale SDG-monitoring.

Telos concludeert dat in het Nederlandse openbaar bestuur zelden integrale afwegingen worden gemaakt tussen de drie duurzaamheidspijlers. Het begrip duurzaamheid wordt teveel versmald tot energie en grondstoffen. Inclusieve en groene groei blijken nog niet makkelijk te realiseren, met name in de grootste steden.²

Een positief voorbeeld van synergie tussen de drie pijlers is dat veel gemeenten zich in het kader van regionale energiestrategieën inspannen om onderwijs en arbeidsmarkt te richten op de nieuwe opgaven, door (bouw)-ondernemers, inwoners en vakonderwijs aan elkaar te koppelen. Ook is er aandacht voor de link tussen fysiek en sociaal domein. Mensen met lagere inkomens wonen vaak in energetisch slechtere woningen. In de ['Community of Practice' Energietransitie Huishoudens met een Smalle Beurs](#) van VNG wordt onderzocht hoe de transitie op een inclusieve manier vorm kan krijgen. De ongelijke hinder die verschillende sociale groepen door onder meer hun woonlocatie ondervinden van slechte lucht of geluidsoverlast verdient ook aandacht.

Een groeiend aantal gemeenten onderkent de mobiliserende kracht van de SDGs als een waarde gedreven agenda en gebruikt de doelen als raamwerk of inspiratiebron in de samenwerking met inwoners, bedrijven en (onderwijs)instellingen. Sommige gemeenten hebben de doelen al een plek gegeven in het gemeentelijk beleid, de programmabegroting, structuurvisie of resultaatmeting. De gemeente Rheden, die begin 2018 is uitgeroepen tot

---

² Nationale Monitor Duurzame Gemeenten, hoofdstuk 7 en 8.

meest belovende Global Goals gemeente, heeft de SDGs als leidraad gebruikt bij de doorontwikkeling van de eigen organisatie. Hierbij zijn de Global Goals verdeeld in vier clusters waaromheen het beleidsteam is gebouwd. Daarnaast is een team Strategie gevormd waarin de meer 'corporate goals' zijn ondergebracht. Rheden heeft 17 interne SDGambassadeurs aangesteld en een wethouder Global Goals. Ook scholen en bedrijven doen actief mee. De 'Schooldag van de Duurzaamheid' rond de SDGs levert tastbare resultaten op, zoals een sterk gestegen interesse van gezinnen in zonne-energie. Deze en andere [praktijkvoorbeelden](#) zijn te vinden op de VNG-website.

Ook internationaal blijven decentrale overheden actief. VNG-voorzitter Jan van Zanen vertegenwoordigde Nederlandse gemeenten en het internationale samenwerkings-verband United Cities and Local Governments bij onderdelen van het VN High-Level Political Forum in juli 2017. VNG International ondersteunt zusterverenigingen in andere landen actief bij het vormgeven van de SDG-agenda. Voor de ervaringen met de Gemeenten4Global Goals campagne en de samenwerking tussen partijen in Nederland is veel belangstelling. Ook met internationale projecten wordt bijgedragen aan SDG 11, 16 en andere SDGs, bijvoorbeeld het programma DEALS dat zich richt op duurzame steden in acht landen. Nederlandse steden wisselen internationaal innovaties op het gebied van duurzaamheid uit, zoals bij de Smart Cities Expo in Barcelona in 2017. Ook bestuurlijke innovaties zo uiteenlopend als Ruimte voor de Rivier en woonerven in gemeenten worden gedeeld ('Dutch design on local government'). Provincies nemen actief deel aan het programma IMPEL: resultaten op het gebied van milieubescherming worden verbeterd doordat landen over en weer audits op toezicht en handhaving bij elkaar uitvoeren en van elkaar leren. Rotterdam en Groningen werden in 2017 gastgemeenten voor het nieuwe internationale kenniscentrum voor klimaatadaptie. Tijdens Wereldwaterdag op 22 maart 2018 ondertekende vice-voorzitter Hein Pieper van de Unie van Waterschappen samen met de ministeries van BZ, EZK en I&W de Blue Deal, een samenwerking die 20 miljoen mensen in 40 stroomgebieden wereldwijd beter moet beschermen tegen water, beter toegang geven tot water en betere waterkwaliteit bieden.

DEEL D. BEDRIJFSLEVEN

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van Verbond van Nederlandse Ondernemingen-Nederlands Christelijk Werkgeversverbond (VNO-NCW), Midden- en Kleinbedrijf Nederland (MKB-Nederland) en Global Compact Netwerk Nederland.

1. SDGs maken veel positieve energie los

De SDGs 'leven' en zorgen voor dynamiek en positieve energie. Ze doen er toe, vormen de wereldagenda tot 2030, scheppen ruimte voor nieuwe businessmodellen en sluiten naadloos aan bij de Nederland Next Level agenda zoals de ondernemersorganisaties die in 2016 presenteerden met als kern: samen werken aan een welvarend, duurzaam en inclusief Nederland.

Het enthousiasme voor de SDGs is er. Begin dit jaar was MKB-Nederland gastheer voor het [SDG-café](#) waar ondernemers bijeen kwamen en presentaties gaven over hun bijdrage aan de SDGs. Enthousiasme is terug te vinden bij veel bedrijven, groot en klein, in de financiële sector, bij branches, in de regionale verenigingen en ook internationaal. Niet alleen in beleidsdiscussies zien we de SDGs veel en vaak terugkomen maar ook in de activiteiten van branches. Bedrijven sluiten partnerschappen (SDG 17) en vertalen de SDGs naar de bedrijfsstrategie en -doelen.

Binnen het MKB zien we steeds meer belangstelling voor de SDGs. Tegelijkertijd is het juist voor een groot deel van de kleinere bedrijven, die vaak opereren in ketens van grotere bedrijven, relevant dat zij laagdrempelig gebruik kunnen maken van ondersteuning. Meer voorlichting, ruimte voor het delen van kennis en ondersteuning in het maken van de vertaalslag naar de eigen bedrijfsvoering is wenselijk. Ondernemers bijstaan met kennis van zaken over de 'hoe-vraag' van de implementatie van de SDGs, is een belangrijke voorwaarde voor het tijdig realiseren van de SDGs.

Gezien de dynamiek en activiteiten doet de titel van deze Nederlandse SDG rapportage 'Nederland ontwikkelt duurzaam' zijn naam eer aan. Het CBS bevestigde in het recente rapport dat de SDGs in meerderheid een positieve ontwikkeling laten zien en dichterbij zijn gekomen. Dat is goed nieuws.

Ook uit de vorig jaar, tijdens de *SDG celebration day* in september, gelanceerde publicatie '[Global challenges, Dutch solutions, ondernemers en hun inzet voor de Sustainable Development Goals](#)' van VNO-NCW, MKB-Nederland en het Global Compact Netwerk Nederland, kwam naar voren dat de SDGs binnen het bedrijfsleven breed worden herkend en erkend. De SDGs sluiten aan bij het DNA van Nederlandse ondernemers en Nederland. Niet wachten, maar doen. De blik van ondernemers is naar buiten en op de toekomst gericht. Nederland is op tal van terreinen koploper in de wereld. Dat motiveert om samen te werken aan de SDGs: een duurzamere wereld met kansen voor iedereen.

Tegelijkertijd is er nog een wereld te winnen. We staan voor grote mondiale uitdagingen. De wereldbevolking groeit. Naar verwachting woont in 2030 zestig procent in stedelijke regio's, vaak in deltagebieden. De druk op onze aarde is groot en er zijn duurzame, samenhangende oplossingen nodig. Nederlandse bedrijven leveren hieraan een belangrijke bijdrage en er

liggen volop kansen. De 17 SDGs vormen de wereldagenda en een kader dat mensen wereldwijd in staat stelt elkaar te verstaan.

Ook liggen er nationaal flinke uitdagingen, zoals het CBS rapport laat zien. Vooral op doelen die raken aan milieu, klimaat en energie en gender. In hoofdstuk 3 gaan we daar nader op in en in hoofdstuk 4 verwijzen we naar aanbevelingen om de realisatie van de SDGs in 2030 feit te laten zijn. Allereerst gaan we in het onderstaande hoofdstuk in op een vijftal opvallende punten betreffende de SDGs naar aanleiding van een consultatie van tal van ondernemers.

2. Vijf opvallende punten

Net als vorig jaar is ook dit jaar – ter voorbereiding op de tweede rapportage – opnieuw een verkennende uitvraag gedaan aan de achterbannen van de verschillende ondernemersorganisaties met betrekking tot hun inspanningen inzake de SDGs. Ook nu mochten we vele voorbeelden ontvangen. Dit deel biedt een voorproef van de update van de publicatie *Global Challenges, Dutch Solutions* die we later dit jaar uitbrengen. Onderstaand behandelen we een vijftal opvallende punten.

2.1 Volop SDG activiteiten in het hele land

We constateren ten eerste een enorm aantal activiteiten rondom de SDGs. Onder meer het versterken van de kennis over de SDGs, bijvoorbeeld in de verzekeringsbranche en bij accountants. Ook zijn er veel bijeenkomsten voor ondernemers en stakeholders, zoals van de branche voor Margarine, Vetten en Oliën (MVO) in december, en de reisbranche (de Algemene Nederlandse Vereniging van Reisbureaus) die workshops gaat organiseren voor reisondernemingen die lid zijn. Voorts lanceerde de branchevereniging voor ondernemers in het groen (VHG) de handleiding ‘de levende tuin’ en werkte de branche van internationaal actieve aannemers (NABU) in [Europees verband](#) aan het inzichtelijk maken van de bijdrage van bedrijven aan de SDGs.

Voorbeelden

VNO-NCW Brabant-Zeeland is in samenwerking met lokale overheden gestart met het uitreiken van [de groene pluim](#). Deze is bedoeld voor bedrijven die serieus werk maken van de SDGs en brengt ondernemingen, overheids- en kennisinstellingen specifiek samen op vier goals, 8, 12, 13 en 17. Doel is mede het bewustzijn bij andere bedrijven op positieve wijze te vergroten. Een landelijk initiatief dat is ontstaan vanuit VNO-NCW West, is de community ‘groene groeiers’. Daarin zijn bedrijven actief met ambities rondom circulaire economie, energietransitie en biodiversiteit sluiten. Ze delen kennis, werken aan het inzichtelijk maken van ‘groene’ winst en zien als uitdaging het herstel van de 2 miljard gedegradeerde grond wereldwijd. Om jong leiderschap te stimuleren heeft het Global Compact Netwerk Nederland (het bedrijfslevenplatform van de Verenigde Naties) een ‘young professional programma’ opgezet waarin jongeren aan concrete projecten rondom de SDGs werken.

2.2 Steeds vaker vertaling SDGs naar eigen bedrijfsstrategie & impact

Een tweede opvallend punt is dat grotere bedrijven steeds vaker de SDGs vertalen naar hun eigen bedrijfsstrategie en er in hun jaarverslag aandacht aan besteden. Vaak ook door concrete *key performance indicators* te formuleren zodat een beeld ontstaat van de impact.

Bij het MKB zien we veel ondersteuning via de brancheverenigingen en organisaties als MVO-Nederland.

Nederlandse bedrijven voorlopers

Uit [onderzoek](#) van PriceWaterhouseCoopers (PwC) naar de manier waarop 40 toonaangevende Nederlandse bedrijven inzicht geven in hun jaarverslagen over de SDGs, blijkt dat de Nederlandse bedrijven voorlopers zijn als het gaat om het implementeren van de SDGs. Tegelijkertijd ziet PwC nog veel ruimte voor verbetering betreffende het verdiepen van de implementatie en het duiden van de impact. In algemene zin valt op dat bedrijven (waaronder Ahold Delhaize, KPN, Schiphol Group, Arcadis, Shell maar ook Unilever, DSM en Philips) in de aangedragen voorbeelden vaak linken naar hun (geïntegreerde) jaarverslag. Daaruit blijkt dat het internaliseren van de SDGs toeneemt.

Branche cruciale rol voor MKB

Wat ook opvalt, is dat de kleinere bedrijven – die niet altijd een jaarverslag publiceren – vaak in hun producten, diensten of samenwerking met partners bijdragen aan de SDGs, maar er minder expliciet over zijn. De bekendheid met de SDGs verschilt per bedrijf en branche. Juist voor de kleinere bedrijven speelt de branche een cruciale rol in het deel kunnen nemen aan activiteiten, het verspreiden van informatie en het bieden van hulp bij het uitdenken van te nemen stappen voor het maken van impact.

2.3 Ontwikkeling van instrumenten over het 'hoe' van de implementatie

Ten derde is helder dat met samenwerking vanuit verschillende sectoren én met een mondiale integrale benadering van de SDGs iedereen geholpen is. Het stroomlijnen van manieren om de SDGs te implementeren en de impact te communiceren vanuit een internationaal speelveld is behulpzaam. Steeds meer studies, instrumenten en gidsen verschijnen over het 'hoe' van het implementeren.

Voorbeelden

De financiële sector lanceerde de gids '*SDG impact indicators: A guide for investors and companies*'. Dit helpt om duurzame investeringen te traceren en vergelijkbaar te maken. De gids is gemaakt door een werkgroep onder de vlag van De Nederlandsche Bank (DNB), met onder andere NN Group. Ook richten zij zich op methodes die de impact op de SDGs vanuit beleggingen beter in beeld brengen. Een ander initiatief vanuit de financiële sector, waaronder ASR, is gericht op CO2 impact, te weten het initiatief Carbon Accounting financials (PCAF). Zij ontwikkelen een gemeenschappelijke standaard voor '*carbon accounting*'. De Rabobank publiceerde [het rapport 'Growing a better world together'](#) over hoe zij bijdragen aan de SDGs.

Samen met een aantal bedrijven, waaronder Croda, ontwikkelde MVO Nederland een tool waarmee bedrijven inzicht krijgen in ketentransparantie: de SDG Relevance Tracker. Een hulpmiddel om het gesprek met ketenpartners te stroomlijnen over samen werken aan de SDGs. De gesprekken helpen in het krijgen van meer transparantie over duurzaamheidissues in de keten. De tracker kent 3 stappen en is ook een hulpmiddel voor het stellen van specifieke doelen voor verduurzaming en het bepalen van welke SDGs het meest relevant zijn voor het bedrijf om te ondersteunen. Monitoren die al langer bestaan zijn vaak ook behulpzaam voor de SDGs. In die zin is het belangrijk dat niet elke keer opnieuw het wiel wordt uitgevonden. Zo werken veel bedrijven vanuit de Koninklijke Metaalunie, met daarbinnen duizenden MKB bedrijven, met de al eerder gelanceerde [mvo monitor](#).

2.4 Innovaties en doorbraken nodig voor behalen SDGs in 2030

Om de SDGs tijdig te realiseren, zijn doorbraakprojecten en innovaties nodig. En die zijn er veelvuldig. Nodig ook, want met meer van hetzelfde worden de werelduitdagingen niet opgelost. Daarom zijn onderzoek, innovatie, experimenten, doorbraakprojecten en de topsectorenaanpak van enorme waarde. Juist Nederland heeft daarvoor veel in huis.

Voorbeelden

Innovatie wordt zichtbaar inzake windenergie via, onder meer, de ontwikkeling van steeds productievere rotorbladen bij windmolens, door bedrijven aangesloten bij de Vereniging van de Nederlandse Chemische Industrie (zoals Hexion). Een ander voorbeeld is de ontwikkeling van materialen voor de auto industrie die auto's duurzamer maken in energieverbruik.

Een andere doorbraak waar winst te behalen valt is de productie van staal. Die heeft ontegenzeggelijk effect op het milieu, waarin uitstoot van CO₂ (koolstof is een noodzakelijk element in de productie van ijzer uit erts) een belangrijk aspect is. Tata Steel werkt aan technologieën die structureel de CO₂ uitstoot reduceren, en ook koolstof in de cyclus herwinbaar kunnen maken. Dit opent (in combinatie met duurzame energie) mogelijkheden om de koolstof kring, in samenwerking met andere industrietakken, in de toekomst op een economisch haalbare wijze te sluiten.

Waar innovatie ook positief werkt, is in het verkeer. Een digitaal systeem 'flowtack' (onder andere vanuit Royal HaskoningDHV) helpt. Het stemt continu vraag en aanbod op elkaar af zodat het verkeer optimaal doorstroomt. Wegbeheerders hebben op deze manier meer regie en kunnen bepaalde verkeersstromen en doelgroepen voorrang geven, zoals hulpdiensten, vrachtverkeer, fietsers of openbaar vervoer. Deze innovatie heeft grote impact op het stedelijk verkeer: de stad wordt schoner, veiliger en beter bereikbaar.

Een groep ondernemingen in de gezondheidszorg (Brocacef groep) ontwikkelde samen met organisaties uit de zorg en de IT wereld de Medicatie Controle App. Dit maakt papieren toedieningslijsten in de thuiszorg overbodig en maakt tijd vrij voor zorgtaken. Het bevordert het welzijn van medewerkers en draagt bij aan de gezondheid (SDG 2, 8).

2.5 Samenwerking en partnerschappen onmisbaar (SDG 17)

Ten vijfde valt de veelkleurigheid aan partnerschappen op. Deze bieden mogelijkheden oplossingen op te schalen en kennis van meerdere partijen daarvoor te benutten. Wat alleen niet lukt, kan samen wel. Onder meer 8 multinationale ondernemingen die samenwerken in de Dutch Sustainable Growth Coalition (DSGC) laten baanbrekend werk zien zowel als het gaat om het internaliseren van de SDGs in de bedrijfsstrategie als ook inzake partnerschappen. Het SDG Charter bevordert in Nederland het aangaan van partnerschappen maar ook de IMVO-convenanten zijn hierbij van belang.

Voorbeelden

De Dutch Sustainable Growth Coalition (DSGC) is een initiatief van de CEOs van AkzoNobel, DSM, FrieslandCampina, Heineken, KLM, Philips, Shell en Unilever. De leden van de coalitie erkennen de SDGs als mondiale doelstellingen om binnen vijftien jaar een einde te kunnen maken aan armoede, ongelijkheid en klimaatverandering. DSGC heeft in 2017 de [oproep](#) gedaan aan het nieuwe kabinet om de SDGs centraal te stellen in het

regeerakkoord en ook te zorgen voor consistente en coherente integratie van de SDGs in bestaand en voorgenomen overheidsbeleid. Ook de acht multinationals zelf hebben de afgelopen jaren de voor hen belangrijkste SDGs ingebed in hun eigen duurzaamheidsstrategie en -activiteiten en erover gerapporteerd in hun corporate jaarverslagen. Bedrijven behoren tot koplopers in hun sector en zijn gedreven om verduurzaming aan de hand van de SDGs ook in sectorverband verder te versnellen.

Vanuit een 'scaling' strategie heeft de coalitie in 2017 bepaald op welke SDGs zij - juist door samen te werken – nog meer impact kan hebben, bovenop individuele bijdragen van bedrijven. Het gaat om drie thema's: *Climate Action and Affordable renewable energy* (SDGs 7 en 13); *Responsible Consumption and Production* (SDG 12) en tenslotte *Zero Hunger, Good Health and well-being* (SDGs 2 en 3). Binnen deze drie domeinen onderzoeken de multinationals nu waar nog opschalingskansen liggen, zowel in Nederland als daarbuiten. Onder de 'share' noemer heeft DSGC in 2017 enkele Groene Groeiers matchmaking bijeenkomsten voor ondernemers gehost en de Nationale SDG Celebration dag in het KIT ('SDG house') medegeorganiseerd. De coalitie probeert zo een breed enthousiasme voor de SDGs bij het Nederlandse bedrijfsleven en andere (young) professionals te stimuleren. Voorbeelden van SDG initiatieven staan op corporate websites en op de [DSGC website](#).

Het bedrijf Stahl is met Solidaridad en PUM (Netwerk senior experts) actief in Kanpur in India. Zij richten zich door samenwerking op een schonere Ganges rivier (SDG 6). Een ander internationaal voorbeeld is SEVIA (Seeds of Expertise for the Vegetable Industry in Africa). Dit betreft een publiek-private samenwerking tussen onder meer de bedrijven Rijk Zwaan, East West International, Wageningen Universiteit, de Nederlandse overheid, Ngo's en lokale partners in Afrika waarmee kennis over tuinbouwtechnieken zich via het 'train the trainer' principe verspreidt in Tanzania. Zo wordt armoede en honger tegengegaan (SDG 1, 2).

Dichterbij huis vormen de partners provincie Zuid-Holland, het Havenbedrijf Rotterdam, de Gasunie, Eneco en het Warmtebedrijf Rotterdam samen de Warmtealliantie ZuidHolland waarin ze werken aan een regionaal warmtesysteem waarmee een enorme reductie aan CO₂ wordt behaald (SDG 13).

De nationale infrabeheerders (Alliander, Enexis Groep, Gasunie Transport Services, KPN, Rijkswaterstaat, ProRail, Stedin en TenneT) zijn gezamenlijk aan de slag met het inzichtelijk maken van hun maatschappelijke impact. De infrabedrijven, verenigd in de coalitie [Groene Netten](#) van MVO Nederland, maken de maatschappelijke impact van hun bedrijfsactiviteiten transparant, waarbij onder andere CO₂-uitstoot, gebruik van grondstoffen en biodiversiteit in beeld worden gebracht. De SDGs zijn hierbij heel duidelijk het richtinggevende raamwerk. Ook wordt aansluiting gezocht bij internationale initiatieven zoals het [Redd+Business Initiative](#) in Peru waar Essent met anderen aan deelneemt.

Een ander voorbeeld vormt de Alliantie Verduurzaming Voedsel. Dit is gericht op het versnellen van verduurzaming in de Nederlandse agrifoodketen. Het gaat om een samenwerking tussen de Land- en Tuinbouw Organisatie Nederland (LTO Nederland), de Federatie Nederlandse Levensmiddelen Industrie (FNLI), Centraal Bureau Levensmiddelenhandel (CBL), de Vereniging Nederlandse Catering-organisaties (Veneca), Koninklijke Horeca Nederland (KHN) en de Nederlandse Vereniging Diervoederindustrie (Nevedi). Het uitgangspunt is dat bedrijven niet individueel voor een duurzame transitie in

de gehele agrifoodketen kunnen zorgen, maar dat verduurzaming door goede samenwerking in de keten met een actief betrokken overheid tot stand komt.

VNO-NCW en MKB-Nederland hebben samen met de partners FME, Metaalunie, Evofenedex en de banken de private organisatie NL International Business opgericht en aan de publieke kant zijn de krachten gebundeld in NL Trade & Innovate en Invest in Holland. Met de publiek-private werkplaats en financiering kunnen kansrijke projecten verder worden gebracht. Dit draagt bij aan de SDGs om Nederlandse oplossingen bijvoorbeeld op het gebied van onder andere watermanagement, voedselzekerheid en klimaatverandering wereldwijd te kunnen bieden.

Samenwerking in partnerschap komt ook naar voren bij de IMVO-convenanten. Een aantal convenanten is inmiddels afgesloten of staat op het punt van afsluiten. Voorloper is duurzame kleding en textiel – met een sector met veel MKB in de keten- waarin Modint, VGT en INretail nauw samenwerken. Bedrijven die dit convenant hebben ondertekend committeren zich aan het doen van een *due dilligence* op verschillende SDG-onderwerpen, zoals milieu, mensenrechten en dierenwelzijn. Een secretariaat ziet toe op de inzet, progressie en impact van bedrijven. Ook wordt Europese opschaling verkend.

3. Extra inzet ten behoeve van klimaat (SDG 13) en gender (SDG 5)

Voorals het gaat om de doelen die raken aan milieu, klimaat en energie en gender is extra inzet nodig blijkt uit de CBS-meting. Om die reden gaan we in dit hoofdstuk nader in op die thema's en de vraag wat het bedrijfsleven hierbij betekent en kan doen.

3.1 Energieneutraal, circulair en klimaatbestendig (SDGs 12 en 13)

Wat opvalt is dat veel van de aangedragen voorbeelden gaan over de thema's energieneutraal, circulair en klimaatbestendig. Dit past bij de inzet van het kabinet voor een klimaatakkoord. Doel is om deze zomer tot afspraken op hoofdlijnen te komen over de wijze waarop Nederland de CO₂-uitstoot met 49% terugdringt in 2030 in een Klimaatakkoord. Bedrijven formuleren al concrete doelstellingen. Zo wil nationale luchthaven Schiphol in 2040 klimaatneutraal en in 2030 *zero waste* zijn en voert het Havenbedrijf Rotterdam met alle daar aanwezige partners een uitgebreide agenda om de CO₂ uitstoot in het havengebied conform het Parijsakkoord aan te pakken.

Ook maakt het bedrijfsleven werk van een circulaire economie. Volgens de OESO is Nederland al het meest grondstofefficiënte land van de wereld. Het bedrijfsleven kan daarop voortbouwen en nieuwe businessmodellen ontwikkelen, die ook andere landen kunnen helpen om bijvoorbeeld het probleem van de recycling van plastic aan te pakken. Te denken valt bijvoorbeeld aan een proeffabriek voor de chemische recycling voor plastic. Belangrijk is dat projecten in Nederland sneller uit de pilotfase komen en dat knellende regelgeving wegvalt. Met het Ministerie van Infrastructuur en Waterstaat (IenW) willen de ondernemingsorganisaties hiervoor een speciaal versnellingscentrum opzetten. Daarmee kan uitwerking worden gegeven aan de vijf zogenoemde transitieagenda's die door tal van partners, bedrijven en de overheid begin dit jaar zijn gepresenteerd. Positief voor het milieu en de werkgelegenheid.

Voorbeelden

Ondernemers aangesloten bij Bouwend NL werken binnen het platform ZEN, [Zeer Energiezuinige Nieuwbouw](#) met woningbouwcorporaties en projectontwikkelaars aan nieuwbouw die al minimaal voldoet aan de energie eisen vanaf 2020. Ook Makelaars- en Taxateursbranche NVM dragen bij aan de energietransitie door voortaan standaard bij elk woningtaxatierapport informatie te leveren over energiebesparing. Ook energieaanbieders zoals Essent werken aan betaalbare en toegankelijke oplossingen voor consumenten op dit vlak.

Philips Lighting richt zich op het doel in 2020 2 biljoen LED verlichting te realiseren evenals toegang tot verlichting voor gemeenschappen die off-grid leven. Een ander voorbeeld is afkomstig van de Nederlandse Brouwers die een nieuw bierkrat ontwikkelden voor Grolsch dat volledig gemaakt is van plastic consumentenafval. En NS boekt resultaat in zuinig en duurzaam op 100% windstroom rijden en het maximaliseren van hergebruik van treinmaterialen. Door renovatie is het mogelijk de gebruikelijke levensduur van een trein van 20 jaar met wederom 20 jaar te verlengen blijkt uit de lopende renovatie van dubbeldekkers. Tijdens dit proces wordt 96% van de trein hergebruikt of gerecycled. Zo'n 86% van het totaalgewicht wordt opnieuw gebruikt in de vernieuwde trein of in andere treinen. Wat niet in de trein kan, vindt zijn weg naar materiaal voor onder andere speeltuinen.

3.2 Diversiteit in de top van het bedrijfsleven (gender)(SDG 5)

Diversiteit in de top van organisaties is van belang voor een economie waar vernieuwing en creativiteit cruciaal zijn voor groei en ontwikkeling. Toch blijft de groei van het aandeel vrouwen op topfuncties nog achter bij het streefcijfer dat tenminste 30% van de zetels in het bestuur en in de raad van commissarissen door een vrouw wordt bezet. De ondernemersorganisaties en de minister van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap nemen gezamenlijk actie om te bevorderen dat bedrijven die moeten voldoen aan de doelstelling, nagaan waar zij nu staan in dat streven. De voortgang baart zorgen want de bedrijven moeten voor januari 2020 het streefcijfer halen. Het kabinet maakt voorjaar 2019 de balans op. De discussie richt zich vooral op de top van het bedrijfsleven maar het gaat ook om de doorstroom vanuit de lagen daaronder. Er kan ter ondersteuning gebruik worden gemaakt van een [databank](#) waarin inmiddels de profielen staan van meer dan 1.500 hoog gekwalificeerde vrouwen die klaar zijn voor raadsfuncties.

4. Aanbevelingen voor de toekomst

Waar de focus van de SDGs ligt op 2030, zijn nu al meer stappen te zetten om de realisatie van de SDGs dichterbij te brengen. Daartoe is in de vorig jaar door de ondernemersorganisaties gelanceerde publicatie [Global challenges, Dutch solutions](#) een 10tal aanbevelingen geformuleerd door de voorzitters van VNO-NCW, MKB-Nederland en Global Compact Netwerk Nederland. Daar blijven we aandacht voor vragen (zie ook pagina's 6 en 7 in de '[Global challenges, Dutch solutions](#)' publicatie).

Kern van de aanbevelingen is het geven van meer bekendheid aan de SDGs, met focus op het MKB waar de overheid sterker op in zou kunnen zetten alsook op het beter in staat stellen van branches om te faciliteren. Daarnaast is van groot belang het gezamenlijk werk maken

van het klimaatakkoord en een circulaire economie, waarbij het internationale speelveld ons uitgangspunt is.

DEEL E. MAATSCHAPPELIJK MIDDENVELD

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van Partos

1. Inleiding

Duurzame ontwikkeling raakt de kern van veel organisaties die actief zijn in het maatschappelijk middenveld. Organisaties die zich inzetten voor internationale ontwikkeling, natuur en milieu, gezondheid: bij allen is het werk aan één of meerdere Sustainable Development Goals (SDGs) verbonden. Net als vorig jaar waren ook dit jaar tientallen maatschappelijke organisaties bereid om inzicht te geven in wat zij op het gebied van de SDGs doen en wat zij vinden van de voortgang en implementatie van de SDGs, zowel in Nederland als daarbuiten.³ De inzichten zijn verzameld middels een enquête die door Partos (branchevereniging voor ontwikkelingssamenwerking) is uitgezet onder een breed scala aan maatschappelijke (branche)organisaties. Namens de deelnemende organisaties heeft Partos deze synthese van de uitkomsten geschreven.

2. Het maatschappelijk middenveld en de SDGs

Ten opzichte van vorig jaar is de diversiteit van betrokken organisaties bij dit deel van de rapportage toegenomen. Meer dan 40% van de respons kwam van particuliere initiatieven, fondsen en milieu- en natuurorganisaties, de overige 59% betrof ontwikkelingsorganisaties. Meer dan driekwart van de organisaties is primair actief op het internationale vlak van duurzame ontwikkeling, de overige betrokken organisaties zijn vooral in Nederland actief.

Cluster	SDGs	Percentage organisaties actief op deze SDGs
<i>People</i>	1 t/m 5	52,14 %
<i>Planet</i>	6, 12 t/m 15	35,7 %

³ Betrokken organisaties (30) zijn: ActionAid, Both Ends, Cordaid, Dutch Coalition on Disability and Development, Edukans, Free Press Unlimited, Global Aid Network, Global Campaign for Education NL, Hope XXL, ICCO, Ieder(in), IRC, IUCN NL, Knowledge for Development Partnership, Landschap Overijssel, Light for the World, Plan Nederland, Red een Kind, Rutgers, Save the Children, SOS Kinderdorpen, St. Gesp, St. Nalatenschap De Drevon, St. NME Mundial, St. Palm, St. Wemos, St. WOL, Terre des Hommes, Transnational Institute, Woord en Daad.

<i>Prosperity</i>	7 t/m 11	32,8 %
<i>Peace</i>	16	50%
<i>Partnerships</i>	17	67,9 %

45% van de organisaties geeft aan dat hun inzet om de SDGs te behalen is toegenomen in het afgelopen jaar, terwijl de overige 55% aangeeft dat de inzet gelijk is gebleven. Gevraagd naar wat voor activiteiten de organisaties zoal ondernemen om duurzame ontwikkeling te bevorderen geeft 90% van de organisaties aan dat het uitvoeren van concrete projecten (in Nederland of daarbuiten) een groot deel van hun werk is. Daarnaast zijn fondsenwerving, bewustwording en beleidsbeïnvloeding ook voor minimaal 62% van de betrokken organisaties van belang.

Wat betrokkenheid op specifieke SDGs betreft blijkt SDG 17, ‘partnerschappen voor de doelen’, het doel waaraan de meeste maatschappelijke organisaties zeggen bij te dragen (66%). Deze SDG wordt op de voet gevolgd door de doelen 1, 3, 4, 5, 8, 10 en 14 waar ruim de helft (52%) van de maatschappelijke organisaties aan bijdraagt. In de middenmoot bevinden zich 2, 6, 12, 13, 15 en 16 (minimaal 31%). De achterhoede wordt gevormd door SDGs 7, 9, 11 en 14 (maximaal 21%). Opvallend is dat de zogenaamde ‘groene SDGs’ (6, 12 t/m 15) zich allen in de onderste helft bevinden. Dit wil niet zeggen dat het maatschappelijk middenveld niet actief is op deze thema’s, maar de afgelopen twee jaren hebben wel laten zien dat natuur- en milieuorganisaties zich in hun werk en in hun politieke beïnvloeding meer richten op juridisch bindende internationale afspraken, zoals het Klimaatakkoord van Parijs, dan op vrijwillige afspraken zoals de Agenda 2030. Uit een verdere analyse van de data wordt de verdeling per cluster SDGs hierboven zichtbaar.⁴ Duidelijk is dat de ‘sociale SDGs’ (1 t/m 5) het meest populair zijn onder de betrokken organisaties.

3. Enkele inspirerende voorbeelden

Hoe het maatschappelijk middenveld bijdraagt aan de SDGs in Nederland en ver daarbuiten, wordt duidelijk door deze drie inspirerende en innovatieve voorbeelden.

Free Press Unlimited (FPU) ontwikkelt projecten gericht op veiligheid van journalisten en voert deze samen met haar partners uit. In het kader van SDG 16, toegang tot informatie en het tegengaan van straffeloosheid tegen journalisten (16.10), heeft FPU het ‘Publeaks’ platform opgericht waarmee klokkenluiders, in Nederland en daarbuiten, op veilige wijze digitale informatie kunnen uitwisselen met de pers, zonder dat een overheid of andere actoren daar toegang toe hebben.

Building Change is een coalitie van de organisaties Partos, Woord en Daad en Foundation Max van der Stoel die al sinds 2015 pleit voor een stevige Nederlandse implementatie van de SDGs ten behoeve van duurzame ontwikkeling in Nederland én ontwikkelingslanden. Via de campagne ‘Adopteer een SDG’ hebben al 25 leden van de Tweede Kamer één of twee SDGs geadopteerd. Zij nemen deze SDGs mee in hun dagelijks werk, bijvoorbeeld debatten of werkbezoeken, om zo politieke bewustwording te creëren en om zelf hun inzet op duurzame ontwikkeling te vergroten. Meer dan 30 maatschappelijke organisaties volgen hen op de

⁴ De clustering is gemaakt in navolging van de clustering die de OESO gebruikt, zie bijvoorbeeld het rapport [‘Study on Measuring the Distance to the SDG targets’](#).

voet en geven hen advies. In het afgelopen half jaar is, mede door deze campagne, de aandacht voor de SDGs in de Tweede Kamer zichtbaar toegenomen.

Rutgers is een organisatie die zich zowel in Nederland als in ontwikkelingslanden inzet voor de SDGs 3, 5 en 10. In landen in Afrika en Azië traint en ondersteunt Rutgers via het 'Right Here Right Now'-partnerschap (jonge)activisten en lokale organisaties om hun overheden ter verantwoording te roepen voor het implementeren van de genoemde SDGs. Een voorbeeld hiervan is een pleidooi voor meer investeringen in goede seksuele en reproductieve gezondheidszorg, waarbij extra aandacht is voor de toegang voor jongeren tot deze gezondheidszorg.

4. Stand van zaken SDGs

Nationaal

Het maatschappelijk middenveld maakt zich zorgen over het behalen van de SDGs, zowel in Nederland als in ontwikkelingslanden. In Nederland maken de respondenten zich de grootste zorgen over SDGs 5, 7, 10, 12, 13 en 15. Dit is voor het overgrote deel in lijn met de resultaten van de meest recente CBS-rapportage over de stand van zaken met betrekking tot de SDGs in Nederland (zie de tabel in deel A). De ongelijkheid in lonen en functies tussen vrouwen en mannen is groot, het percentage hernieuwbare energie is erg klein, uitstoot van broeikasgassen is erg hoog en biodiversiteit staat ernstig onder druk. Maatschappelijke organisaties pleiten onder meer voor meer bewustwording over de urgentie van deze problemen. Daarom wordt ook opgeroepen tot een publieke bewustwordingscampagne over de SDGs. Vergroening van het belastingstelsel, stevigere implementatie van mensenrechtenverdragen en meer coherentie van beleid voor (duurzame) ontwikkeling zijn volgens maatschappelijke organisaties voorbeelden van hoe het behalen van de SDGs in Nederland gestimuleerd kan worden.

Internationaal

In ontwikkelingslanden is de lijst met SDGs waar het maatschappelijk middenveld zich zorgen om maakt helaas veel langer. Alleen SDGs 9 en 17 scoren duidelijk lager dan de andere 15 SDGs, die allen door minimaal 43% van de organisaties worden aangeduid als SDGs waarvoor extra inspanningen nodig zijn om ze te behalen. Uitschieters zijn 1, 5 en 16 (minimaal 64%). Gevraagd naar zaken die nodig zijn om deze SDGs te behalen in ontwikkelingslanden, doen de organisaties veel suggesties, zoals het bevorderen van goed bestuur, meer investeren in ontwikkelingssamenwerking, aandacht voor landbouwontwikkeling en verduurzaming van waardeketens, goed onderwijs voor meisjes én jongens, volledige inclusie van achtergestelde groepen, verbeteren van seksuele en reproductieve gezondheid en rechten en persvrijheid.

Een opvallende én belangrijke gemene deler vanuit het maatschappelijk middenveld is de oproep dat Nederland ook vooral goed naar zichzelf moet kijken. Wat doen wij zelf wat duurzame ontwikkeling in ontwikkelingslanden in de weg staat? Wat is onze mondiale voetafdruk?⁵ Een herziening van het Nederlandse fiscale beleid wordt regelmatig genoemd als een voorwaarde voor duurzame ontwikkeling, en datzelfde geldt voor ons beleid en handelen op het gebied van klimaat en energie of de manier waarop wij handeldrijven met

---

⁵ Zie hieromtrent ook het [SDG Index and Dashboards Report 2017](#) van de Bertelsmann Stiftung en SDSN. Hierin is veel aandacht voor de mondiale voetafdruk van landen en dit was mede de reden dat Nederland van plek 8 in 2016 daalde naar plek 13 in 2017.

ontwikkelingslanden. Kortom, alle beleid en handelen van Nederland moet coherent zijn met de SDGs!

5. Nederland en de SDGs

Deelnemende organisaties is gevraagd of de inzet van zichzelf en anderen (overheid, kennisinstellingen en bedrijfsleven) met betrekking tot de SDGs voldoende is. Opvallend is dat respondenten erg tevreden zijn over eigen inzet op het gebied van de SDGs, terwijl de inzet van het maatschappelijk middenveld als geheel duidelijk lager gewaardeerd wordt. Ook over kennisinstellingen, overheid en bedrijfsleven is het maatschappelijk middenveld niet erg tevreden. Vooral de laatste twee scores laag, terwijl beide actoren wel van groot belang zijn voor duurzame ontwikkeling .

De lagere waardering voor de inzet van het maatschappelijk middenveld als geheel, is volgens de respondenten het gevolg van een gebrek aan onderlinge coördinatie en het te opportunistisch volgen van financieringsmogelijkheden. Daarnaast vinden respondenten dat het maatschappelijk middenveld meer naar buiten moet treden met de SDGs en aan het grote publiek duidelijk moet maken hoe organisaties zich voor duurzame ontwikkeling inspanssen.

De overheid heeft haar lage score te wijten aan verschillende oorzaken. Genoemd worden bezuinigingen op ontwikkelingssamenwerking en het besteden van deze gelden aan bedrijven die geen overheidssteun nodig hebben, het ontbreken van een implementatiestrategie en een stevige coördinatiestructuur voor de SDGs, te weinig aandacht voor de meest achtergestelde groepen, incoherent beleid op het gebied van belastingwetgeving en klimaat en ongelijkheid tussen het Ministerie van Buitenlandse Zaken en andere ministeries wat hun inzet op de SDGs betreft. In dat kader biedt InvestNL, de nieuwe investeringsentiteit van Nederland, mogelijkheden. Wanneer financieringen vanuit InvestNL in lijn zijn met de SDGs, kan dat duurzame ontwikkeling bevorderen. Ook wordt de inzet van Minister Kaag gewaardeerd om de SDGs stevig te verbinden aan het nieuwe beleid van Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking.

Het bedrijfsleven wordt gezien als een sector die een enorme impact kan hebben op het behalen van de SDGs, bijvoorbeeld in samenwerking met maatschappelijke organisaties, maar waar financieel eigenbelang de grote blokkade vormt. Gedreven door korte-termijn visies is er te weinig sprake van duurzame bedrijfsvoering. Mensenrechtenschendingen, met name in ontwikkelingslanden, komen regelmatig voor en te vaak doen bedrijven zich vooral voor de bühne voor als voorvechters van duurzame ontwikkeling, terwijl ze in de praktijk onvoldoende stappen in de goede richting zetten.

Wat kennisinstellingen betreft is de oproep van de respondenten vooral dat zij meer bekendheid moeten geven aan het onderzoek dat zij doen met betrekking tot de SDGs. Er is behoefte aan concrete handvatten voor overheden, bedrijven en maatschappelijke organisaties over hoe de SDGs aan te pakken.

Zo valt er over allerlei Nederlandse spelers wel iets te zeggen, maar de belangrijkste conclusie is toch dat er op alle fronten veel meer actie voor duurzame ontwikkeling nodig is, waarbij korte-termijn belangen niet de agenda moeten bepalen. Aandacht moet uitgaan naar de lange termijn; wat voor een wereld willen wij voor onze kinderen en kleinkinderen achterlaten?

DEEL F. KENNISINSTELLINGEN

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van NWO-WOTRO.

1. Hoe dragen kennisinstellingen bij aan de SDGs?

Voor de realisatie van de SDGs is kennisontwikkeling essentieel. Nederlandse kennisinstellingen⁶ kunnen op vele manieren bijdragen aan de duurzame ontwikkelingsdoelen. In de rapportage van 2017 is een overzicht gegeven van de activiteiten die kennisinstellingen ondernemen op het gebied van de SDGs. In de rapportage van 2018 is er voor gekozen om niet opnieuw een inventarisatie uit te voeren maar te kijken wat de instellingen *kunnen* doen om bij te dragen aan de SDGs en dit te illustreren met concrete voorbeelden⁷. De rapportage laat echter ook zien dat kennisinstellingen nog veel meer zouden kunnen doen om bij te dragen aan de realisatie van de SDGs in 2030.

Kennisinstellingen kunnen ruwweg op vier manieren bijdragen aan de SDGs⁸, namelijk door onderwijs, door onderzoek, door beleid en bedrijfsvoering en door de rol die zij vervullen in het maatschappelijke en politieke debat. Voor elk van deze rollen wordt beschreven wat kennisinstellingen (en onderzoekers, docenten en studenten) kunnen doen en wat zij nu al doen. Ook wordt gekeken naar de ontwikkelingen in de nationale en Europese beleidscontext. Dit deel van de rapportage wordt afgesloten met een aanzet tot een agenda voor de kennisinstellingen in het bijdragen aan de SDGs.

1.1 Bijdragen aan de SDGs door onderwijs

Kennisinstellingen kunnen binnen hun onderwijsactiviteiten op uiteenlopende wijzen bijdragen aan het behalen van de SDGs. Ze kunnen ten eerste de studenten uitrusten met de kennis en vaardigheden om met de SDGs om te kunnen gaan en deze te begrijpen. Hiervoor moeten de SDGs, of in elk geval het gedachtegoed achter de SDGs, een plek krijgen in het curriculum en de onderwijspraktijk. We zien dit bijvoorbeeld bij programma's van de Rotterdam School of Management van de Erasmus Universiteit Rotterdam waar men studenten wil opleiden tot *SDG professionals* en bij de interdisciplinaire bachelor van de Friese Campus van de Rijksuniversiteit Groningen: Global Responsibility & Leadership. Voorbeelden in het HBO zijn de bacheloropleiding Business Innovation (Avans Hogeschool) en de minor Duurzaam Ondernemerschap (van Hall Larenstein).

In bredere zin, kan men de beweging richting *global citizenship education* zien als een beweging die de kennis en vaardigheden onderstreept die nodig zijn voor de SDGs. Naast het reguliere onderwijs zien we de SDGs ook geregeld terugkomen in de MOOCs (Massive Open Online Courses) die zij aanbieden. Dit is bijvoorbeeld het geval bij de MOOCs

---

⁶ We beperken ons hier tot instellingen zoals universiteiten, hogescholen, toegepast onderzoek organisaties en KNAW en NWO instituten. Vanzelfsprekend kunnen ook primair en secundair onderwijs en het middelbaar beroepsonderwijs en andere sectoren bijdragen aan de SDGs.

⁷ De voorbeelden komen voort uit een ronde tafel gesprek georganiseerd door het Ministerie van Buitenlandse Zaken op 16 maart 2018 en hierop voortbordurende consultaties van organisaties en koepels in de sector.

⁸ Conform een verkenning in Australië en Oceanië: SDSN Australia/Pacific (2017) Getting started with the SDGs in Universities: <http://ap-unsdsn.org/a-new-guide-for-universities-on-the-sdgs/>

‘Political Economy of Institutions and Development’ en ‘A Circular Economy of Metals’ van de Universiteit Leiden en bij de MOOC ‘Landscape Restoration for Sustainable Development: a Business Approach’ van de Erasmus Universiteit. Het wereldwijde initiatief ‘SDG Academy’ biedt [online cursussen](#) aan specifiek gericht op de SDGs. Hierin komen tevens Nederlandse bijdragen terug, onder andere van de Wageningen University & Research.

Het verwerken van de SDGs in de onderwijspraktijk wordt voornamelijk overgelaten aan de onderwijsinstellingen zelf. Centrale sturing op de curricula is miniem: de SDGs spelen dan ook geen directe rol in het accreditatiestelsel. Wel biedt de Nederlands Vlaamse Accreditatie Organisatie de mogelijkheid aan om een bijzonder kenmerk ‘duurzaam hoger onderwijs’ aan te vragen. 88 opleidingen in het HBO hebben inmiddels zo’n bijzonder kenmerk. In 2017 en 2018 (tot 1 april) zijn er 27 bijzondere kenmerken uitgereikt.

Naast het opnemen van SDGs in het formele curriculum kunnen instellingen studenten ook mobiliseren om zich actief in te zetten voor SDGs. In veel van de universiteiten en hogescholen zetten studenten zich in op onderwerpen als klimaat, duurzaamheid en mondiale ontwikkeling en wordt dit door de instellingen gefaciliteerd. Naast vele initiatieven op instellingsniveau is er ook ‘Studenten voor Morgen’, het nationale studentennetwerk voor duurzaamheid in het hoger onderwijs. Zij zet zich specifiek in voor SDGs 4, 13 en 17.

Instellingen en hun medewerkers kunnen ook mogelijkheden creëren voor capaciteitsopbouw van studenten en professionals in ontwikkelingslanden om hen beter in staat te stellen de uitdagingen gerelateerd aan de SDGs op te pakken. Het ‘Orange Knowledge Programme’ (OKP) dat in 2017 gelanceerd is (beheerd door de Nuffic en gefinancierd door het Ministerie van Buitenlandse Zaken) maakt het voor kennisinstellingen mogelijk om bij te dragen aan de versterking van het hoger onderwijs in lage- en middeninkomenslanden en daarmee bij te dragen aan duurzame en inclusieve ontwikkeling. In de vormgeving van het OKP spelen de SDGs echter geen expliciete rol.

Op nationaal niveau spelen de SDGs nauwelijks een expliciete rol in het onderwijsbeleid. Wel heeft Nederland zich gecommitteerd aan SDG 4 en richt zich in dat kader op de toegankelijkheid en kwaliteit van het onderwijs. De aandacht voor internationalisering laat ook een commitment zien op SDG 17 door het stimuleren van internationale partnerships in het onderwijs.

1.2 Bijdragen aan de SDGs door onderzoek

Wat kunnen kennisinstellingen doen om via onderzoek bij te dragen aan de SDGs? Universiteiten, hogescholen en onderzoeksinstituten kunnen in hun onderzoeksbeleid sturen op de SDGs als onderwerpen van onderzoek. In enkele gevallen zien we de SDGs uitdrukkelijk terugkomen in de onderzoeksstrategie. Dit is bij enkele onderzoeksinstituten het geval. Wageningen University & Research maakt een directe koppeling met de SDGs in hun strategische onderzoeksthema’s voor 2018-2021. Deltares, een instelling gericht op toegepast onderzoek, heeft de bijdrage op de SDGs bestempeld als één van de strategische richtingen in hun strategie. TNO ziet de SDGs als één van de leidende agenda’s in hun nieuwe onderzoeksstrategie voor 2018-2021.

Veel van het onderzoek aan universiteiten, hogescholen en (toegepast) onderzoeksinstellingen kan worden gekoppeld aan een van de 17 SDGs of aan een van de 169 onderliggende doelstellingen. Het is echter duidelijk dat de 17 doelen in samenhang bekeken dienen te worden. Een dergelijke systeemaanpak vormt ook de kern van de route ‘SDGs voor inclusieve mondiale ontwikkeling’ in de Nationale Wetenschapsagenda (NWA).

De nieuwe regering heeft in maart 2018 de beschikbare middelen voor de NWA vastgesteld (€ 70 mln. voor 2018, oplopend tot € 130 mln. structureel vanaf 2020). De eerste *call for proposals* hiervoor wordt in het voorjaar verwacht. Naast de specifieke route voor de SDGs laten ook veel andere routes verbindingen zien met de SDGs, bijvoorbeeld ‘Duurzame productie van veilig en gezond voedsel’, ‘Conflict en veiligheid’, ‘Veerkrachtige samenlevingen’ en ‘Smart Liveable Cities’. De systeemaanpak van de SDGs vormt ook de kern van het NWO-WOTRO programma ‘Tackling Global Challenges through Use-Inspired Research’. In de eerste ronde in 2017 zijn in dit programma negen onderzoeksprojecten toegekend. Een tweede ronde is gepland voor het voorjaar van 2018.

Een samenhangende aanpak van de SDGs zien we ook steeds meer terugkomen in activiteiten van de instellingen. Een voorbeeld is het ‘Global Initiative’ van de Technische universiteit (TU) Delft, en ‘UGlobe’ van het Utrecht Centre for Global Challenges. Frank Biermann, verbonden aan het Copernicus Instituut van de Universiteit Utrecht, ontving in april 2018 een prestigieuze Advanced Grant van de European Research Council voor zijn politicologische onderzoek naar de mondiale aanpak van de SDGs en de impact hiervan op duurzame en mondiale ontwikkeling. Hogeschool van Hall Larenstein ontwikkelt in 2018 in samenwerking met het MKB een Kenniscentrum gericht op de SDGs.

In de onderzoeksagenda’s op nationaal en Europees niveau zien we de SDGs ook steeds vaker terugkomen. Het kader voor het Europese negende kaderprogramma moet nog vormkrijgen maar de SDGs worden ook hier gezien als een van de politieke agenda’s waar onderzoeksmissies aan gekoppeld dienen te worden. In nationale agenda’s zoals de plannen opgesteld door de Taskforce Landenstrategie⁹ wordt het bijdragen aan de SDGs gezien als één van de belangrijkste redenen om meer (interdepartementale) afstemming te zoeken in het buitenlandse kennisbeleid. In de NWO strategie voor 2019-2022 wordt de SDG agenda neergezet als één van de leidende onderzoeksagenda’s voor het Nederlandse wetenschappelijke onderzoek, naast de Nationale Wetenschapsagenda, de Topsectoren en de Europese onderzoeksagenda.

1.3 Bijdragen aan de SDGs in de organisatie en bedrijfsvoering

Als organisatie zijn onderwijs- en onderzoeksinstellingen zelf ook gehouden aan de SDGs. Kennisinstanties kunnen in hun bedrijfsvoering zoveel mogelijk rekening houden met de invloed op de SDGs. In het energieverbruik, de inkoop, ontwikkeling van nieuw vastgoed kunnen de uitwerking op de SDGs worden meegenomen. Onderwijsinstellingen worden door hun eigen studenten steeds nauwlettender in de gaten gehouden om

---

⁹ Bestaande uit vertegenwoordigers van het ministerie van Buitenlandse Zaken, het ministerie van Economische Zaken en Klimaat, het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap, Vereniging van Samenwerkende Nederlandse Universiteiten (VSNU), Vereniging Hogescholen, Nederlandse Organisatie voor Wetenschappelijk Onderzoek (NWO) en de Nederlandse organisatie voor internationalisering in het onderwijs (Nuffic).

duurzaamheidsaspecten mee te nemen in de bedrijfsvoering en de kerntaken van de instellingen. Een mooi voorbeeld daarvan zijn de ‘Studenten voor Morgen’ die jaarlijks de SustainaBUL uitreiken aan de meest duurzame universiteiten en hogescholen. Zij nemen naast bedrijfsvoeringsaspecten ook onderwijs en onderzoek mee in hun ranking en de mate waarin de instelling een integrale benadering van duurzaamheidsaspecten hanteert. De ranglijst van 2017 werd aangevoerd door achtereenvolgens Wageningen University & Research, de TU Eindhoven en de Universiteit Leiden. Best scorende hogeschool was Avans. Een internationale ranglijst (the Green Metric Ranking) wordt jaarlijks opgesteld door Universitas Indonesia. Wageningen voerde wereldwijd deze lijst aan in 2017. De Rijksuniversiteit Groningen, de technische universiteiten van Delft en Eindhoven en de Universiteit Leiden bezetten plaatsen in de top 50.

In 2017 heeft de kennissector veel aandacht aan SDG 5. De genderbalans in universiteiten is een blijvend aandachtspunt waar slechts in geringe mate vooruitgang wordt geboekt. Hoewel de cijfers voor mannelijke en vrouwelijke promovendi bijna gelijk verdeeld zijn (47 resp. 43%), zijn vrouwen in de hoogleraar benoemingen (19%) en ook in de bestuurlijke functies nog sterk ondervertegenwoordigd. In het HBO is 37% van de bestuurders vrouw, in het WO slechts 28%.

We zien ook dat steeds meer instellingen zich committeren aan een brede, cross-sectorale aanpak van de SDGs. Zo kent de lijst van ondertekenaars van de SDG Charter inmiddels ook een reeks kennisinstellingen (of onderdelen daarvan): Erasmus Universiteit, TU Delft, Vrije Universiteit (FSW), Universiteit Leiden (ASC), Radboud Universiteit (AMID), TNO, IHE Delft Institute for Water Education, de HAS Hogeschool en Saxion Hogeschool.

1.4 Bijdragen aan de SDGs door maatschappelijk leiderschap

De druk op kennisinstellingen om maatschappelijk relevant onderwijs en onderzoek te verzorgen neemt toe. Kennisinstellingen, en hun studenten, onderzoekers en docenten, spelen een belangrijke rol in het maatschappelijk en politieke debat en kunnen ook in de dialoog rondom de SDGs een leidende rol nemen. Nationaal door het initiëren van dialoog tussen partijen, het bijdragen aan beleidsontwikkeling en het stimuleren van publieke betrokkenheid en participatie. Maar ook internationaal door het stimuleren van partnerships. Via kennisdiplomatie kan onderzoeks- en onderwijs samenwerking leiden tot verbetering van de internationale betrekkingen en daarmee bijdragen aan het behalen van de SDGs in landen waar die bijdrage het meest effectief is.

Zij spelen ook een verbindende rol in het samenbrengen van de verschillende actoren. Zo hebben enkele kennisinstellingen grote evenementen gepland voor 2018 die specifiek op de SDGs zijn gericht. Twee voorbeelden zijn de ‘SDG-Conference: *Towards Zero Hunger - Partnerships for impact*’ van Wageningen Universiteit & Research (30-31 augustus) en ‘*SDG in Motion*’ van de Avans Hogeschool in samenwerking met de Vereniging Hogescholen waarbij een gezamenlijke aanpak van de SDGs in de onderwijspraktijk centraal staat (26 juni).

2. Naar een agenda voor de SDGs en kennisinstellingen

Deze rapportage laat zien dat kennisinstellingen op vele manieren bijdragen aan de SDGs.

Duurzaamheid en inclusieve groei en ontwikkeling staan bij veel instellingen op de agenda. De mogelijkheid om de SDGs in te zetten als een samenhangend kader voor deze agenda's wordt echter nog onvoldoende opgepakt. Het gaat hier niet om een reeks van 17 geïsoleerde doelen. De holistische insteek was onderdeel van de VN agenda en juist daarom moeten we de SDGs ook als de basis voor een coherente onderzoeks- en onderwijsagenda voor duurzame en inclusieve ontwikkeling beschouwen. De integrale benadering van de SDGs zou daarom verder versterkt kunnen worden, in het onderwijs zowel als het onderzoek.

De VSNU en de Vereniging Hogescholen constateerden in hun visiedocument 'Knowledge for All' uit 2015 dat mondiale vraagstukken inzet vereisen vanuit meerdere disciplines en vragen om verbindingen met andere sectoren. Het accepteren van de SDGs als overkoepelende agenda kan de interdisciplinaire samenwerking en de samenwerking met overheden, maatschappelijke organisaties en private partijen stimuleren. Om de SDGs integraal te realiseren is een interactieve kennisontwikkeling nodig tussen disciplines en tussen kennisinstellingen. Waar relevant moet ook de samenwerking worden gezocht met onderzoekers en maatschappelijke partijen in de landen waar het behalen van de SDGs nog ver weg lijkt.

Kennisinstellingen moeten deze betrokkenheid belonen door de bijdragen aan duurzame en inclusieve ontwikkeling een plek te geven in het onderwijs en onderzoek en mee te nemen in de beoordeling van onderzoekers en docenten. Dat vraagt ook om nieuwe instrumenten die de impact van hun prestaties inzichtelijk te maken¹⁰. Met meer aandacht voor de maatschappelijke impact in subsidie-instrumenten worden onderzoekers bovendien aangemoedigd vooraf na te denken over de te verwachten impact en kennisbenutting. Zo kan het onderzoek naar de SDGs via kennisbenutting ook daadwerkelijk bijdragen aan het behalen van de gestelde doelen.

---

¹⁰ Zo werkt de KNAW aan een advies (Impact in Kaart; verwacht medio 2018) waarin zij inzicht biedt in de vraag welke instrumenten hiervoor geschikt kunnen zijn.

DEEL G. JONGEREN EN KINDEREN

Opgesteld door en onder verantwoordelijkheid van de Nationale Jeugdraad en de '17 doelen die je deelt' campagne.

1. Jongeren over de SDGs: blik op 2030

Meer dan de helft van de wereldbevolking is onder de 30. Wij, jongeren, vormen de eerste generatie die de gevolgen van klimaatverandering op elk gebied en in alle hevigheid zal ondervinden. Wij zijn ook een generatie die opgroeit in een wereld van toenemende ongelijkheid en die het niet automatisch beter heeft dan de generatie daarvoor.¹¹

1.1 De rol van jongeren en kinderen

Als jonge en toekomstige generaties hebben we een groot aandeel in en belang bij het behalen van de Sustainable Development Goals (SDGs). Veel van ons zetten zich in voor een betere wereld, zowel in onze eigen omgeving als via jongerenorganisaties.¹² Om ons potentieel in te zetten en volledig te benutten voor het behalen van de SDGs is het van belang te investeren in jongeren, in onze ontwikkeling en in onze participatie. Jongeren hebben immers het recht om betrokken te zijn bij al het beleid dat ons raakt. Verplichting van jongerenparticipatie en inspraak bij alle beleid en wetgeving die betrekking op ons heeft is daarom essentieel. Daarnaast heeft het een meerwaarde om jongeren te betrekken bij besluitvorming; wij hebben een frisse blik en zitten nog niet vast in ouderwetse structuren en denkbeelden. Verplichting van jongerenparticipatie in beleid is een goede concrete eerste stap naar het erkennen van jongeren als belangrijke actoren en gelijkwaardige participatie van jongeren in beleidsvorming en de samenleving.

Als jongeren zien we onze eigen rol in de samenleving, maar we zien ook dat we dit niet alleen kunnen. We roepen daarom overheid en bedrijfsleven op om hun verantwoordelijkheid te nemen bij de implementatie van de SDGs. Daarnaast pleiten Nederlandse jongerenorganisaties om kinderen en jongeren inhoudelijk meer te betrekken bij het realiseren van de SDGs. Vaak is het zo dat een deel van de jongeren wel wil, maar nog niet altijd weet hoe. Door als bedrijf of als overheid samen te werken met jongeren, door ze mee te nemen in het ontwikkelen van plannen en programma's, kunnen we elkaar helpen om onze impact te vergroten.

Dit hoofdstuk is een voorbeeld van jongerenparticipatie: geschreven door de Nationale Jeugdraad (NJR) op basis van consultatie van een diverse groep jongerenorganisaties en de VN-jongerenvertegenwoordigers. Klimaat, ongelijkheid en onderwijs zijn thema's die leven onder kinderen en jongeren en die in dit deel van de rapportage centraal staan. Veel Nederlandse jongerenorganisaties houden zich bezig met duurzaamheid (in het onderwijs) en een inclusieve aanpak.

1.2 Tijd voor actie

Nederlandse jongerenorganisaties roepen alle betrokken partijen op tot een versnelling van de implementatie van de SDGs. In 2017 is middels de eerste SDG-rapportage een duidelijke

---

¹¹ <https://www.intergencommission.org/publications/cross-countries-international-comparisons-ofintergenerational-trends/>

¹² 72% van de jongeren vindt het belangrijk dat jongeren iets doen voor de maatschappij (NJD panelonderzoek - ongepubliceerd).

ationale agenda vastgesteld, maar nu is het tijd voor actie. In het huidige tempo zal Nederland de gestelde doelen in 2030 niet halen. De 17 doelen vragen om langetermijnvisie, om gezamenlijke strategie en planning. Nederland had hierin een relatief makkelijke startpositie: in vergelijking met andere landen is een aantal doelen al behaald. Dat betekent niet dat we achterover kunnen leunen; sterker nog, dit geeft ons een extra grote verantwoordelijkheid. Bovendien signaleert het CBS dat Nederland ten opzichte van andere Europese landen een grote inhaalslag moet maken op het gebied van milieu, klimaat, energie en ongelijkheid.

Jongerenorganisaties eisen aandacht voor de effecten van Nederlands handelen binnen én buiten onze landsgrenzen. Nu ligt bij de Nederlandse overheid de nadruk op buitenlandbeleid, maar de SDGs zijn juist ook een duidelijke opdracht voor ons binnenlands beleid. Uiteindelijk gaat het om de mondiale impact van al het Nederlandse beleid, van onze productie en consumptie (spillover) en investeringen. De SDGs zullen in alle beleidsterreinen actief moeten worden meegenomen, met aandacht voor beleidscoherentie. Hierbij is het cruciaal de onderlinge samenhang van alle doelen niet te verliezen.

1.3 Niemand blijft achter

Het overkoepelende motto van de 17 SDG-doelen is: *'leaving no one behind'*. De opdracht is om juist de groepen, die het verst van de doelen verwijderd zijn, het eerst te bereiken. Om te kunnen meten hoe we er daadwerkelijk voorstaan, is het noodzakelijk om data op te splitsen naar gender, opleidingsniveau, sociaaleconomische en culturele achtergrond, en naar leeftijd, om zo verschillen tussen demografische groepen te kunnen identificeren. Ook binnen de groep 'jongeren' zijn verschillen in positie en kansen. Het is essentieel om in kaart te brengen om welke groepen het gaat, om er zeker van te zijn dat niemand uitgesloten wordt of achterblijft.

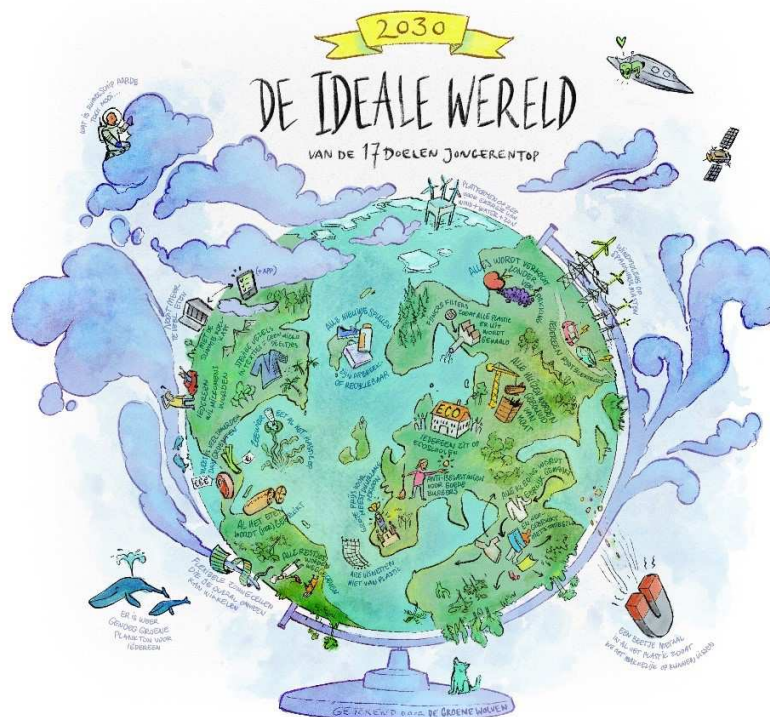
Jongeren zien dat de Nederlandse overheid een voorbeeldrol heeft en niet alleen een faciliterende maar ook een initiatief nemende rol kan spelen. Brede participatie vanuit de hele samenleving is nodig voor het halen van de SDGs. De doelen zijn voor ons allemaal, maar dit gaat niet vanzelf. Om dat effectief te doen, zullen alle ministeries de SDGs breed moeten uitdragen en ondersteunen. Op dit moment gebeurt dit onvoldoende, en is extra inspanning noodzakelijk om ook partijen die ver van de SDG afstaan te betrekken.

Verschillende partijen, zoals de VN jongerenvertegenwoordigers en de kinderambassadeurs van de campagne '17 doelen die je deelt' informeren leeftijdsgenoten over de SDGs om hen meer te betrekken. Toch geven jongerenorganisaties aan dat de SDGs nog nauwelijks bekend zijn onder het grote publiek van jongeren, en dat hierin afgelopen jaar nog weinig verbetering te zien was.

1.4 De 17 doelen jongerentop

Kinderen hebben een groot belang in het halen van de SDGs in 2030. Zij groeien op in een tijd waarin zaken als klimaatverandering, plastic soep en grondstoffen schaarste een gegeven zijn. Hun onbevangenheid, grote rechtvaardigheidsgevoel, openheid en creativiteit helpen om met een open blik naar de vraagstukken te kijken. Bovendien zijn dit de mensen die het straks voor het zeggen hebben. Op de '17 doelen jongerentop', onderdeel van de '17 doelen die je deelt-campagne', was het doel om te luisteren naar wat kinderen te zeggen hebben over de SDGs. De opbrengst is een enorme stapel ideeën voor een betere wereld. Zoals van Nederland een kampioen maken in duurzame energie door: energie op te wekken

uit bestaande activiteiten en het openbaar vervoer goedkoper te maken dan reizen met de auto. Of het tegengaan van voedsel verspilling door supermarkten te vragen meer te doen met eten dat nog goed is maar niet meer verkocht mag worden en voedsel met een afwijkend uiterlijk te verkopen met korting als 'grappige groentjes'. Ook waren er veel ideeën over groene en eerlijke kleding. Een innovatief idee van de kinderen was om statiegeld in te voeren voor kleding en een spel te ontwikkelen waarin punten verdiend worden met het kopen van tweedehands kleding. Ten slotte is ook de plastic soep in de oceanen uitvoerig besproken. Een aantal creatieve ideeën voor het verminderen van de plastic soep in oceanen zijn: het ontwikkelen van bacteriën die plastic opeten, zorgen dat plastic deeltjes aan elkaar plakken zodat deze grote stukken vormen en makkelijk opgevangen kunnen worden en het maken van een stofzuiger die plastic opzuigt met een sensor die voorkomt dat diertjes worden opgezogen.

De ideale wereld volgens de kinderen op de '17 doelen jongerentop'

2. Ongelijkheid (SDGs 10, 5, 8.5, 16)

Kansenongelijkheid, ook geïdentificeerd door het CBS als een belangrijk aandachtspunt, vormt een potentiële voedingsbodem voor onrust, polarisatie, radicalisering, extremisme en populisme, en daarmee ook een veiligheidsrisico. (Groeïende) ongelijkheid tussen arm en rijk, tussen hoog- en laagopgeleid, tussen bevolkingsgroepen, tussen stad en platteland, op basis van leeftijd, seksuele oriëntatie, genderidentiteit of handicap, ondermijnt de samenhang in de samenleving. SDG 10 hangt samen met en heeft invloed op veel van de andere gestelde doelen, met name 3, 4, 5, 8 en 11. Specifiek de groeiende kansenkloof in het

Nederlandse onderwijs, op basis van etniciteit en sociaaleconomische klasse, baart ons zorgen en vraagt om actie.

2.1 Polarisatie in de Nederlandse samenleving

De plek waar je opgroeit, heeft veel invloed op je toekomst. Op sommige plekken wordt sterke ongelijkheid ervaren, terwijl andere jongeren hier nauwelijks mee bezig zijn. Sommige jongeren ervaren onrechtvaardigheid en zoeken naar een groep waar ze zich wel gehoord en begrepen voelen, wat soms resulteert in radicalisering. Culturele sensitiviteit en laagdrempelig contact binnen instanties, de inzet van creatieve participatievormen bij onderwerpen die jongeren aangaan en het bieden van voldoende voorzieningen voor jongeren kunnen helpen om polarisatie tegen te gaan.¹³ Als het gaat om radicalisering en extremisme worden jongeren vooral negatief gezien: als dader of slachtoffer, terwijl juist de positieve bijdrage van jongeren aan veiligheid benadrukt en ondersteund zou moeten worden (in lijn met VN-resolutie 2250 over de rol van jongeren in conflict).

2.2 Discriminatie op de arbeidsmarkt

Slechts een klein aandeel van de jongeren geeft aan zelf te zijn afgewezen vanwege afkomst, huidskleur, leeftijd, seksuele geaardheid of genderidentiteit. Toch geeft iets meer dan een kwart (27,1%) van de jongeren aan dat ze iemand kennen die hierom is afgewezen op de arbeidsmarkt. Groepen als meisjes en MBO'ers geven significant vaker 'ja' aan – wat laat zien dat uitsluiting specifieke groepen harder treft. Een kleine meerderheid van de jongeren vindt het dan ook een goed idee om anoniem te solliciteren.¹⁴

Specifiek ervaren jongeren met een migrantenachtergrond en jongeren met een beperking die te maken hebben met jeugdzorg of jeugd-ggz extra obstakels rondom studie en werk. Het is belangrijk dat er in het onderwijs meer begrip en maatwerk komt voor deze jongeren om ieder een gelijke kans in de samenleving te geven. Daar komt bij dat de positie van jongeren in de samenleving steeds lastiger wordt. Door flexibele banen wordt het verschil in inkomen en vermogen tussen jong en oud in Nederland steeds groter. Het verdwijnen van zekerheden heeft een grote toename van psychische klachten onder jongeren als gevolg.

Allerlei jongerenorganisaties komen op voor de belangen van (specifieke groepen) jongeren.¹⁵ Het is belangrijk dat zij daarin gehoord en gesteund worden door andere partijen.

3. Klimaat en energie (SDGs 7, 9, 12, 13)

3.1 Klimaatimpact

Steeds meer jongeren maken zich zorgen over klimaatverandering en zetten dit om in actie.¹⁶ Maar liefst 83,1% van de jongeren vindt het belangrijk dat iedereen zich inzet voor

---

¹³ 'Jongeren over polarisatie', NJR 2018.

¹⁴ JIJ-Onderzoek (Jongeren Interviewen Jongeren) Nationaal Jeugddebate 2018 – ongepubliceerd.

¹⁵ Denk aan NJR, Jonge Klimaatbeweging, Dove Jongeren, ISO, Stichting Keihan, Jeugdwerzijnsberaad, Stichting Plattelandsjongeren, JNM, JongerenMilieuActief, Expreszo, AEGEE, IESN, Jonge Atlantici, Choice for Youth and Sexuality, CNV Jongeren, Young&Fair, Mladi BiH, LSVb, JOB, NIVON, IFMSA-NL, JASON, BuddyGoDutch, YESDC, Rode Kruis jongeren, FNV Jong, NDB, Montium, Studnenten voor Morgen, Stans, NJN, YMCA, Scouting, United Netherlands (niet uitputtend).

¹⁶ 71.7% van de jongeren maakt zich zorgen. JIJ-Onderzoek (Jongeren Interviewen Jongeren) Nationaal Jeugddebate 2018 – ongepubliceerd.

natuur en klimaat en veel jongerenorganisaties bestempelen klimaatproblematiek als de grootste uitdaging van het moment. Zij stellen dat de overheid en het bedrijfsleven hierin niet vooruitstrevend genoeg zijn. Zelf eet bijvoorbeeld een deel van de jongeren steeds minder vlees, vliegen minder en gaan bewuster met spullen om. Tegelijkertijd is er ook een grote groep jongeren die zich helemaal niet bewust is van de eigen ecologische voetafdruk. Ook denken veel jongeren dat ze weinig impact kunnen maken en dat de overheid en het bedrijfsleven de eerste stappen moeten nemen.¹⁷

Duurzame jongerenorganisaties willen werk maken van een circulaire economie, een mentaliteit van ‘voldoende is genoeg’, met niet alleen focus op financieel resultaat maar ook op maatschappelijk belang. Dit betekent ingrijpende verandering in alle sectoren: bijvoorbeeld de financiële sector, woningmarkt, energieleveranciers, mobiliteitssector, voedingsindustrie en chemie.

3.2 Energietransitie

Jongerenorganisaties pleiten voor een snelle energietransitie in Nederland. Nederland staat onderaan de EU ranglijsten van uitstoot van broeikasgassen per inwoner en het aandeel hernieuwbare energie is nog steeds erg laag. De energietransitie, geïdentificeerd door het CBS als een belangrijk aandachtspunt, is niet alleen een technische, maar ook een grote sociaalmaatschappelijke uitdaging. De overgang naar een duurzame samenleving betekent dat we fundamenteel anders moeten leven en consumeren. Met ‘De Jonge Klimaatagenda’¹⁸ bieden meer dan dertig jongerenorganisaties een visie op hoe onze maatschappij er in 2050 uit zou moeten zien. Dit is een duurzamere en ambitieuzere tegenhanger van het Energieakkoord.

Middels gastlessen en campagnes op scholen (basis, middelbaar, MBO, HBO en universiteit) richten jongeren zich op het activeren van hun leeftijdsgenoten en het verduurzamen van hun omgeving. Bijvoorbeeld gastlessen door jongerenwerkgroep Jong & Duurzaam, Green Offices bij onderwijsinstellingen, de ‘fossil free uni’ beweging, en de sustainaBUL. Ook lobbyen ze voor een stem in nieuwe wetgeving zoals de Klimaatwet.

4. Educatie (SDG 4, met invloed op alle SDGs)

Onderwijs is een belangrijk thema voor kinderen en jongeren in Nederland. Daarnaast vormt onderwijs een manier om de samenleving van de toekomst voor te bereiden op de taken en uitdagingen die er dan zullen liggen. Het onderwijs moet op alle niveaus fundamenteel veranderen om ingericht te worden op een duurzame en inclusieve toekomst.

4.1 Banen van de toekomst

Het huidige onderwijssysteem is verouderd en bereidt de nieuwe generatie onvoldoende voor op de toekomst. Snelle technologische innovatie en maatschappelijke veranderingen zoals de toename in flexcontracten zorgen ervoor dat andere vaardigheden en kennis gevraagd worden op de banenmarkt. Jongeren willen beter voorbereid zijn op die toekomst. Fossiele banen zullen verdwijnen, er komen groene banen bij. Juist door jongeren daarvoor op te leiden kan de transitie naar een duurzame maatschappij worden versneld.

---

¹⁷ Slechts 9.8% van de jongeren is het eens met de stelling: “Nederland presteert goed in het tegengaan van klimaatveranderingen.” JIJ-onderzoek Nationaal Jeugddebate 2018 – ongepubliceerd.

¹⁸ <https://agenda.jongeklimaatbeweging.nl/>

Duurzaamheid, mensenrechten en (wereld)burgerschap moeten een centrale en integrale rol krijgen in het onderwijs.¹⁹ Kinderen en jongeren leren op die manier zelf kritisch na te denken over de maatschappij en positieve verandering aan te brengen in hun eigen leven, hun omgeving en, later, in de invulling van hun werk. Ook grondigere aandacht voor seksuele voorlichting en gender(gelijkheid) is hier een deel van.

4.2 Gelijke kansen

De kwaliteit en toegankelijkheid van onderwijs is een belangrijke factor in het tegengaan van ongelijkheid in de samenleving. De trend van een groeiende kansenkloof in het onderwijs baart jongerenorganisaties zorgen. Het opleidingsniveau van je ouders, een migratieachtergrond of een functiebeperking zou geen invloed mogen hebben op je schooladvies of op je diploma. Veranderingen in het leenstelsel, selectie in het onderwijs en internationalisering vormen mogelijke risico's om de emancipatoire functie van het onderwijs te verliezen.

5. Nederland als voorloper (SDG 17)

Nederland was in 2017 internationaal koploper door de samenwerking met allerlei partners rondom de Voluntary National Review (VNR) bij de VN. Nu kunnen we een slag slaan met het opvolgen van de aandachtspunten die daaruit voortkwamen. Over 4 jaar is de volgende VNR. Het is belangrijk om het momentum hoog te houden als het gaat over verantwoording. Hoe blijven we ook op internationaal niveau kritisch op onszelf, zodat we daarmee een voorbeeld kunnen zijn voor andere landen?

---

¹⁹ Dit is een boodschap die al lang vanuit verschillende hoeken klinkt. Zie bijvoorbeeld het verdrag Duurzaamheid in het Onderwijs (2014) vanuit allerlei jongerenorganisaties.